

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Saša Gnezda

MEDIJSKA PODOBA DR. FRANCA RODETA

Diplomsko delo

Ljubljana, 2006

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Saša Gnezda

Mentorica: doc. dr. Karmen Erjavec

Somentor: doc. dr. Marjan Smrke

MEDIJSKA PODOBA DR. FRANCA RODETA

Diplomsko delo

Ljubljana, 2006

POVZETEK

Medijska podoba dr. Franca Rodeta

Kardinal dr. Franc Rode je ljubljansko nadškofijo ter slovensko metropolijo vodil med leti 1997 in 2004, nato pa je v Vatikanu postal perfektni Kongregacije ustanov posvečenega življenja in družb apostolskega življenja. Že na začetku njegove škofovske službe v Ljubljani je pritegnil zanimanje medijev in posledično slovenske javnosti, ki se je med njegovim škofovanjem še stopnjevalo. Krtična diskurzivna analiza 46 novinarskih prispevkov, ki so bili o Francu Rodetu objavljeni v *Družini*, *Magu* in *Mladini*, je pokazala, da so ti tedniki ustvarjali in še ustvarjajo različno medijsko podobo Rodeta ter jo posredujejo javnosti. Vzrok temu je različna ideološka usmerjenost medijev. Množični mediji niso le prenašalci ideologije posameznih družbenih skupin, ampak vsak posamezen medij s svojo uredniško politiko ustvarja svoj diskurz, v katerem stvari, dogodke ter ljudi predstavlja oziroma reprezentira skladno s svojo nazorsko usmeritvijo in tako poleg informacij občinstvu ponuja tudi okvirje interpretacije sporočil. Med analiziranimi tedniki najbolj odklonilno piše Mladina in ustvarja negativno medijsko podobo Franca Rodeta.

Ključne besede: rimskokatoliška cerkev, ideologija, medijske reprezentacije, diskurz, kritična diskurzivna analiza.

EXTRACT

The media image of dr. Franc Rode

Cardinal dr. Franc Rode was in charge of Archdiocese of Ljubljana and Slovenian Metropolitan during 1997 and 2004. After being called in the Vatican he became the Perfect of Congregation for Institutes of Consecrated Life and Societies of Apostolic Life. From the beginning of his job as an Archbishop he was in the centre of media and public attention. The attention got more intensive during his time as the head of Slovenian Metropolitan and Ljubljana's Archdiocese. Critical discursive analysis of 46 journalistic pieces, which were published about Franc Rode in *Družina*, *Mag* and *Mladina*, showed that these three Slovenian weeklies have been making different media images of Rode and transferring them to the public. The reason for it is different ideological orientation of the weeklies. Mass media are the carriers of ideology of individual social groups, what is more, each media house is creating its own discourse in which it represents things, events and people accordantly to its ideological orientation. This is how mass media offers the audience not only information but also frames of interpretation. *Mladina* created the most negative image of Franc Rode among all three analysed weeklies.

Key words: Roman Catholic Church, ideology, media representations, discourse, critical discourse analysis.

KAZALO

1.	UVOD.....	6
2.	RELIGIJA.....	8
3.	CERKEV.....	10
3.1	Katoliško pojmovanje Cerkve.....	11
4.	RIMSKOKATOLIŠKA RELIGIJA.....	13
4.1	Zgodovinski razvoj krščanstva in nastanek katolištva.....	14
4.2	Rimskokatoliška Cerkev danes.....	16
4.3	RKC in družba.....	18
5.	ŠKOF IN METROPOLIT V RKC.....	220
5.1	Zgodovinski izvor škofov in metropolitov.....	220
5.2	Pristojnosti škofa in metropolita.....	222
5.3	Škofi in metropoliti na Slovenskem.....	24
5.4	Kdo je Franc Rode?.....	26
6.	IDEOLOGIJA.....	28
6.1	Ideologija kot »lažna zavest«.....	28
6.2	Althusserjevi ideološki aparati države.....	29
6.3	Hegemonija.....	331
6.4	Ideologija in mediji.....	32
7.	REPREZENTACIJE IN DISKURZI.....	34
7.1	Reprezentacije.....	34
7.2	Od reprezentacije k diskurzu.....	35
7.3	Novinarski diskurz.....	36
8.	MNOŽIČNI MEDIJI.....	37
8.1	Množični tisk v Sloveniji danes.....	38
8.2	Katoliški tisk v Sloveniji.....	38
8.3	Tedniki, uporabljeni v raziskavi.....	39
8.3.1	Družina.....	39
8.3.2	Mag.....	40
8.3.3	Mladina.....	40
9.	METODOLOGIJA.....	42
9.1	Kritična diskurzivna analiza.....	42

9. 1. 1	Kritična analiza medijskega diskurza	44
9. 1. 1. 1	Analiza komunikacijskih dogodkov	44
9. 1. 1. 2	Analiza diskurzivnega reda.....	47
9. 2	Analiza izbire besed ter besednih zvez in analiza makropropozicij	47
10.	ANALIZA TEKSTOV.....	49
10. 1	Analiza izbire besed ter besednih zvez o Francu Rodetu	49
10. 2	Izpeljava makropropozicij	64
11.	DISKUSIJA	66
12.	SKLEP	71
13.	SEZNAM SKIC IN TABEL	74
14.	SEZNAM LITERATURE	75

1. UVOD

»Mene Rode sploh ne moti, naj govori in piše, kar se mu zljubi. Ampak mi smo mu odveč! Nadškof je najbolj nestrpen človek na Slovenskem. Ne vem, od kod ta ihtavost, saj bomo mi, navadni smrtniki in škodljivci vseh pritlehnih vrst, živeli kvečjemu nekaj desetletij, njegova cerkev pa je dvatisočletna, večna. Čemu toliko žolča zavoljo nekaj bednikov, ki jih bo tako satan pospravil v pekel, in smo pravzaprav samo epizoda za Rodetovo večnost? Zakaj ga tako moti nekaj ščurkov, ki bi jih lahko mirno pohodil? Saj je menda Slovenija večinsko katoliška in se mu sploh ne bi bilo treba ozirati na teh nekaj škodljivih elementov?«

Boris Jež (v Nadškof in kiti ubijalci, Delo, Sobotna priloga, 25. 10. 1997, str. 44)

Zgoraj zapisani izsek iz prispevka Borisa Ježa je le eden izmed mnogih komentarjev, ki so bili o nekdanjem ljubljanskem nadškofu ter metropolitu in sedanjem kardinalu dr. Francu Rodetu napisani v času njegove (nad)škofovske službe na Slovenskem. Splošno uveljavljeno mnenje je, da je Rode dvignil prah kjerkoli se je pojavil oziroma kjer je javno nastopal. Njegove »razvpite« pridige na Brezjah ob katoliškem prazniku Marijinem vnebovzetju (tj. 15. avgust) so vsako leto znova odmevale še v pozno jesen. In vsako leto znova je vsa slovenska javnost nestrpno čakala s čim jim bo nadškof postregel tokrat. Je Rode resnično tako kontroverzna oseba v slovenski Rimskokatoliški cerkvi ali so takšno podobo o njem ustvarili mediji?

Namen in cilji diplomske naloge so preučiti vlogo nadškofa in metropolita v Rimskokatoliški cerkvi, predvsem pa raziskati, kako so o nekdanjem slovenskem nadškofu in metropolitu Francu Rodetu poročali trije slovenski tedniki – *Mladina*, *Mag* in *Družina*. Omenjene tednike sem izbrala, saj gre za ideološko različno usmerjeni tisk. Medtem, ko je *Mladina* od nekdanj veljala za izrecno levičarski časopis, je *Mag* od začetka izhajanja odkrito podpiral desnico in katoliško cerkev pri nas. Tretji tednik, *Družino*, sem izbrala, saj gre za katoliški tednik.

V diplomski nalogi nameravam preučiti diskurz Franca Rodeta in pregledati kakšni so bili odzivi omenjenih tednikov na Rodetove govore. Pričakujem namreč, da je *Mladina* o Rodetu in njegovih javnih nastopih pisala bolj odklonilno, da ne rečem celo radikalno, medtem ko je *Mag* po mojem mišljenju bil do slovenskega nadškofa

ter metropolita precej bolj prizanesljiv. Pisanje obeh tednikov bom primerjala z *Družino*, pri kateri me zanima ali obstaja razlika, morda celo odkrito nestrinjanje oziroma nasprotovanje med Rodetovimi idejami in uredništvom katoliškega tednika. V nalogi bom preverjala naslednji tezi:

Tedniki Mladina, Mag in Družina ustvarjajo različno medijsko podobo dr. Franca Rodeta.

Mladina med tremi tedniki o dr. Francu Rodetu piše najbolj odklonilno in ustvarja negativno medijsko podobo dr. Franca Rodeta.

Pri omenjeni temi je potrebno opredeliti vlogo škofa in metropolita v Rimskokatoliški cerkvi, osvetliti zgodovinski razvoj škofij in njihovih upraviteljev, predvsem pa pregledati kako so nastale škofije in metropolija na Slovenskem. Poleg tega je potrebna kratka predstavitev slovenskega medijskega trga, predvsem tiskanih medijev in tednikov, uporabljenih v raziskavi. Ker se bom v praktičnem delu diplomske naloge ukvarjala s pregledom treh tednikov, naj dodam, da se bom pri analizi osredotočila tako na informativne, kakor tudi na interpretativne novinarske prispevke, saj menim, da je v tednikih še posebno prisotno hibridno mešanje obeh novinarskih zvrsti.

Poleg pregleda vlog množičnih medijev, se bom v prvem delu osredotočila na tiskane medije, njihovo reprezentacijo sveta, na medijski diskurz ter vlogo ideologije v njem. Zanimalo pa me bo tudi kako mediji proizvajajo ideologijo.

V drugem delu naloge bom s pomočjo kritične diskurzivne analize iz omenjenih tednikov izbrala novinarske prispevke in preučila kako so se ti odzvali na določene Rodetove izjave oziroma dejanja in kakšno podobo dr. Franca Rodeta so posledično posamezni tedniki o njem ustvarjali.

V nalogi bom uporabila metodo analize primarnih virov, kamor poleg Zakonika cerkvenega prava spadajo novinarski prispevki o Francu Rodetu, in sekundarnih virov, ki vključujejo knjige, strokovne članke ter internetne vire.

2. RELIGIJA

Beseda religija v današnjem času sodi med zelo obremenjene besede. »Ta obremenjenost povzroča,« pravi Marko Kerševan (1989: 8), »da so pogosta nesoglasja že pri vprašanju, na katere pojave sploh mislimo, ko jo uporabljamo«.

Kaj torej sploh pomeni beseda religija? Izraz izhaja iz latinske besede religio, njen etimološki izvor pa naj bi bil v glagolu religari, kar pomeni povezati se (glej Kerševan 1989: 150).

Izraz religija označuje posebno družbeno obliko zavesti, za katero naj bi bila specifična kategorija nadnaravnega, transcendentalnega oziroma svetega. »Religija je torej oblika zavesti, za katero je značilno verovanje v neko transcendentno, nadnaravno, sveto stvarnost,« meni Kerševan (1989: 150). Religiozno verovanje vključuje zavest o specifičnem odnosu med človekom in svetim. Izraz se uporablja tudi za označevanje posameznih družbeno obstoječih sistemov verovanj, predstav, normiranega obnašanja in simbolov. Nosilec take religije je določena družbena skupnost (npr. rod, pleme, država) ali posebna verska skupnost, ki vključuje le posebej opredeljene pripadnike neke religije (glej Kerševan 1989).

To je le ena od opredelitev religije. Lahko bi rekli, da obstaja toliko definicij religij, kolikor avtorjev se z njo ukvarja. Vsem je v grobem skupen znanstveni agnosticizem, ki poudarja, da je religija človekova dejavnost. »/.../ in samo kot taka je (lahko) predmet znanosti o človeku,« menita Sergej Flere in Marko Kerševan (1995: 17). Da je religija človeški proizvod se strinja Marjan Smrke (1996), ki se opira na tradicijo, temelječo v opažanju, da človek dela religijo in ne religija (torej bog) človeka.

Za Smrketa so religije specifične reakcije oziroma posebni »odgovori« človeka na nekatere temeljne eksistencialne probleme individualnega in družbenega življenja. Obstaja nešteto stisk, tesnob, ki v posamezniku vzbujajo željo po preseganju, premagovanju. »Človeška eksistenca je v temelju nepojasnljiva, nekatere življenjske situacije so nerešljive, nepremagljive..., hkrati pa se človek kot 'čuteče' bitje s temi 'neprijaznostmi' ni pripravljen vedno sprijazniti na realističen način,« dodaja Smrke (1996: 9).

Za religijsko premagovanje naštetih situacij, ki jih religije oziroma verske ustanove pogosto dramatizirajo, je značilna sakralizacija vira, subjekta, načina ter sredstva premagovanja in ritualizacija postopkov premagovanja nesprejemljive

»danosti«, torej smrtnosti, minljivosti itd. Med nadaljnji značilnostmi religij Smrke omenja nagnjenje k institucionalizaciji, doktrinizaciji in k širjenju sredstev odrešitve (glej Smrke 1996: 10).

Drugačno definicijo religije ponuja ameriški filozof Rem B. Edwards. Ta pravi, da moramo religijo šteti za pojav z zabrisanimi robovi, saj se s tem izognemo posplošitvam. Edwards (v Smrke 2000: 28-29) navede nekaj najpogostejših družinskih lastnosti¹ religije oziroma religij:

- verovanje v nadnaravna ali superiorna bitja;
- kompleksen pogled na svet, ki vsebuje razlago smisla človekovega življenja;
- vera v posmrtno življenje;
- moralni kodeks;
- verovanje, da ta moralni kodeks sankcionira superiorno bitje ali bitja;
- upoštevanje vprašanja zla (v svetu);
- teodiceja kot vprašanje smiselnosti trpljenja;
- molitev in rituali;
- sveti objekti in mesta;
- razodete resnice oziroma resnice, ki se jih šteje za razodete;
- izkustva, kot npr. misticizem in strahospoštovanje;
- globoka in intenzivna skrb za nekaj;
- institucionalizirano družbeno deleženje nekaj izmed teh potez itd.

Čeprav ni definicije religije, s katero bi soglašali vsi religiologi, pa obstaja soglasje, da se religije pojavljajo oziroma kažejo skozi več pojavnostnih razsežnosti.

Ninian Smart (v Smrke 2000: 50) razlikuje sedem bistvenih razsežnosti religij:

1. praktična in ritualna – Vsaka religija se kaže kot raznovrstna praktična dejavnost. Tu so najpomembnejši obredi ali rituali.;
2. izkustvena in emocionalna – Vsaka religija ima doživljajsko razsežnost. Gre za obsežen repertoar izkustev v religijski praksi, v obredih in zunaj njih.;
3. doktrinarna in filozofska – Gre za intelektualno, filozofsko elaboracijo nauka in verovanj.;

¹ Pri tem se Edwards (v Smrke 2000: 28) opira na filozofa Ludwiga Wittgensteina in iz njegove ideje »iger« izvede primerjavo z religijami. Wittgenstein namreč pravi, da igre niso povezane z nekim skupnim bistvom, ampak jih povezuje neka skupna mreža podobnosti – t. i. družinskih podobnosti.

4. narativna, mitska pojavnostna razsežnost – Vse religije nekaj pripovedujejo. Čim več pripovedujejo, tem večja je njihova narativna razsežnost. Religijska pripoved je praviloma posejana z miti, zgodbami, trditvami, ki jih ni mogoče empirično dokazati ali pa je celo mogoče dokazati njihovo neresničnost.;
5. etična in legalistična – Večina religij vsebuje neko etiko oziroma nauk in določila o moralno pravih ter nepravih ravnanjih.;
6. socialna in institucionalna – Religija se udejani v skupini ljudi, ki je bolj ali manj strukturirana kot posebna verska skupnost (npr. kot Cerkev v krščanstvu). Posebno so pomembni odnosi med versko skupnostjo in družbo oziroma državo na drugi strani, pa tudi odnosi med različnimi strukturnimi deli verske skupnosti.;
7. materialna – Sem spadajo obredna mesta in objekti, razni pripomočki, materialni simboli itd.

3. CERKEV

Kompleksne razvrstitve tipov verskih skupnosti so nastale na temelju dela različnih avtorjev². Eden izmed osnovnih tipov verskih skupnosti je cerkev. Sam pojem cerkev oziroma ecclesia naj bi oblikoval Troeltsch, in sicer na podlagi srednjeveškega izkustva krščanstva v zahodni Evropi. Cerkev je verska skupnost, ki teži k univerzalnosti. »Dejansko nikoli ne doseže popolne univerzalnosti, postane pa vladajoča verska ustanova vsaj v nacionalnih mejah, včasih – kot v evropskem srednjem veku – pa tudi v dokaj večjih razsežnostih,« pišeta Flere in Kerševan (1995: 88).

Vsaka verska skupnost je v sociološkem smislu notranje strukturirana. Za cerkev je značilno, da je avtoriteta razporejena hierarhično, centralistično, včasih celo monarhično. Profesionalna duhovščina (kler) ima oblast nad običajnimi verniki (laiki). Hierarhija znotraj cerkve je urejena birokratsko (glej Flere in Kerševan 1995). Smrke Cerkev obravnava kot izrazito hierarhičen, nedemokratičen in diskriminacijski sistem. Razdalja med laiki in klerom je velika (glej Smrke 2000: 65).

² Flere in Kerševan (1995: 88) se sklicujeta na avtorje: E. Troeltsch, R. Nieburh, L. von Wiese, G. Vernon itd.

Cerkev podpira politično institucionalno ureditev, sistem oblasti neke družbe in je sama del te ureditve – običajno tisti del, ki celoti podeljuje legitimnost. Pripadniki cerkve postanejo avtomatsko že otroci takoj po rojstvu, brez zavestnega pristanka, in sicer v okviru posebnega obreda (glej Flere in Kerševan 1995).

Marksistično obarvano pojmovanje cerkve v delu *Religija in slovenska kultura* poda Marko Kerševan, ki jo na kratko povzemam. V splošnem pomenu je »cerkev« za Kerševana oznaka za posebno vrsto verskih skupnosti oziroma organizacij. Nosilec vsake konkretne religije je namreč družbena skupnost ali skupina. To je lahko že obstoječa družbena skupnost (npr. družina, rod, lokalna skupnost, narod itd.) ali verska skupnost. V slednjem primeru se znotraj skupnosti pripadnikov religije oblikuje posebna delitev dela in posebna hierarhija; kadar se pri tem oblikuje poseben stalen, profesionaliziran in hierarhiziran sloj religioznih funkcionarjev (svečnikov ali duhovnikov) s posebnimi pristojnostmi nasproti vernikom, govorimo o cerkvi.

V cerkvi ima duhovščina poseben položaj in interese – tako v odnosu do vernikov kot do širše družbe. To vodi h kompleksnim in kompliciranim medsebojnim odnosom. Kerševan to kompleksnost ponazori s primerom: bolj ko je duhovščina vplivna nasproti vernikom in večje ko je število vernikov, bolj je zanimiva za druge, zlasti vodilne družbene sloje in skupine, ki si bolj prizadevajo pridobiti njeno naklonjenost ali vpliv nanjo. Razne prednosti in privilegije, ki jih pri tem nudijo, lahko duhovščina uporablja kot dodatno sredstvo moči in vpliva nasproti vernikom. Zato tudi sama duhovščina lahko teži k povezovanju s centri in sredstvi družbene moči. Zaradi vpliva na vernike je cerkev dejavnik družbene moči, ki jo hoče povečati ali si jo celo podrediti v lastnem interesu in interesu skupine, s katero je posredno preko vernikov ali neposredno povezana (glej Kerševan 1989: 161).

Zaradi težnje po avtonomiji in moči tako nasproti vernikom znotraj cerkve, kot nasproti drugim družbenim skupinam in institucijam, kler lahko izdela posebno cerkveno ideologijo, ki ni identična s samim verskim naukom, temveč izraža stališča do konkretnih družbenih vprašanj ali njihovih protagonistov (glej Kerševan 1989: 161).

3. 1 Katoliško pojmovanje Cerkve

Krščanske verske skupnosti same sebe od vsega začetka imenujejo »cerkve«. Smiselno je torej razlikovati cerkev kot oznako za določen sociološki tip verske

skupnosti od Cerkev (z veliko začetnico) kot naziva, ki ga zase uporabljajo krščanske verske skupnosti (Kerševan 1989). Tega razlikovanja se v diplomskem delu držim tudi sama.

Katoliška cerkev je zgodba o uspehu, saj je najstarejše, številčno najkrepkejše in seveda tudi najmočnejše zastopstvo krščanstva. Občudovanja vredni so življenjska moč te dve tisočletji stare cerkve, njena še pred sleherno »globalizacijo« že globalno in hkrati lokalno učinkovita organizacija, njena toga hierarhija in dogmatizem, s tradicijo prežeto obredje, kulturni dosežki v nastajanju in oblikovanju zahodnega sveta ... Küng (2004: 6) Cerkev primerja z velikim starim drevesom, ki sicer vedno obrodi tudi gnile plodove in požene suhe veje, a jo je treba dojemati kot nekaj, kar se nenehno razvija, razcveta in izpopolnjuje. Zgodovina katoliške cerkve naj bi se tako kazala kot organski proces dozorevanja in prežemanja.

Cerkev je skupnost kristjanov, ki so po doktrini RKC s krstom in vero povezani s Kristusom in preko te skupnosti tudi deležni odrešenja. Krščanski nauk o cerkvi je po Freleju in Kerševanu pomemben del teologije, imenovane ekleziologija. »Pojem cerkve temelji na svetopisemskih stavkih in nauku, ki izhajajo iz verske tradicije,« pravita avtorja in dodajata, da naj bi cerkev predstavljala sveto skrivnost, ki se razkriva v družbeni danosti (Flere in Kerševan 1995: 89).

Cerkev naj bi bila Jezusov ud, verniki pa so prek cerkve prisotni v Jezusu. Zato včasih tudi slišimo, da je cerkev »Kristusovo telo« ipd. Različne krščanske teologije so enotne v pojmovanju, da je Cerkev bistveno povezana s Kristusom, ki da je njen ustanovitelj in preko nje na poseben način ostaja med ljudmi kot pot in sredstvo odrešenja. Karakteristično je v tem smislu opredeljevanje Cerkve kot mističnega Kristusovega telesa (glej Kerševan 1989: 162).

Nicejski koncil leta 325 je Cerkev razglasil za »edino, sveto, katoliško, apostolsko cerkev«. Prav zaradi obravnavanja Cerkve kot živega telesa, se o cerkvi velikokrat govori kot o trpeči, bojeviti, zmagoviti itd. (glej Flere in Kerševan 1995: 90).

Skozi vso zgodovino krščanstva pa se vlečejo spori o razmerju med t. i. Kristusovo Cerkvijo ter konkretnimi verskimi skupnostmi in še posebej o odnosu med hierarhično cerkveno organizacijo in Cerkvijo. Razne krščanske cerkve (npr. pravoslavna, rimskokatoliška, koptska, anglikanska itd.) se ne razlikujejo le po vsebini in razlagi verskega nauka, temveč tudi po različnem pojmovanju Cerkve same, po različni ekleziologiji in dejanski organizaciji cerkve (Kerševan 1989).

V rimskokatoliški Cerkvi je najbolj poudarjena neločljiva povezanost »nevidnega mističnega Kristusovega telesa in vidne rimskokatoliške Cerkve z njeno hierarhijo kot naslednico apostolov in papežem kot Kristusovim namestnikom (ki da je nezmotljiv). Po katoliškem nauku je torej Cerkev »nadaljevanje božjega utelešenja, identična s Kristusom, zaradi česar kot celota Cerkev tudi ne more grešiti, se motiti in v bistvu spreminjati, rimskega škofa pojmuje kot Kristusovega namestnika na zemlji« (Kerševan 1989: 162).

Pri rabi pojma Cerkev moramo razlikovati še med dvema pomenoma – ožjim in širšim. Pomeni lahko ustanovo ali občestvo, se pravi, vodilne institucije oziroma celotno skupnost vernikov. Anton Stres sicer meni, da je za čas po 2. vatikanskem cerkvenem zboru značilno prizadevanje, da bi Cerkev pomenila celotno občestvo, in ne samo njegovega vodstva. »Pokoncilaska Cerkev se zato rada označuje kot 'Božje ljudstvo'. Vendar pa še zelo pogosto z besedo Cerkev označujemo samo njen vodilni sloj« (Stres 1998: 6).

4. RIMSKOKATOLIŠKA RELIGIJA

Krščanstvo je oznaka za religijo, temelječo na verovanju v Jezusa Kristusa, in sicer tako, kot je predstavljeno v krščanskem Svetem pismu, posebno v Novi zavezi. Temeljna tema krščanstva je odrešenje človeka in človeštva oziroma vsega sveta od smrtnosti, odtujenosti od Boga in posledično egoizma, nesvobode ter sovraštva. Takšno sedanje stanje je posledica izvirnega greha – upora prvih ljudi stvarniku Bogu. Po krščanskem nauku naj bi božji sin prevzel človeško naravo kot Jezus in s svojim učlovečenjem, smrtjo in vstajenjem od mrtvih ljudem ponovno zagotovil božjo bližino, večno življenje ter odrešenje. Slednjega je lahko deležen vsak, ki veruje v Jezusa Kristusa. Vsi, ki so združeni s Kristusom, tvorijo Cerkev in obratno – vsi, ki tvorijo Cerkev, so tako eno s Kristusom in bodo posledično deležni odrešenja. Tovrstna ideja odrešenja je bila osnova pri oblikovanju krščanske dogmatike, ki je v začetku opredelila Jezusa kot pravega boga in pravega človeka v eni osebi. Krščanstvo je univerzalna religija, ki, z razliko od rodovnih religij, ni vezana na nobeno etnijo in je primarno usmerjena k posamezniku in njegovemu odrešenju (Kerševan 1989).

Smrke (1996: 9) meni, da je vera v Jezusovo vstajenje, ki jo gojijo krščanske cerkve, izraz zaskrbljenosti nad lastno minljivostjo. Socialno življenje je lahko vir velikih bremen, ki vzbujajo željo po preseganju. Takšno breme na primer lahko predstavlja tudi neka religija, cerkev oziroma družbeno stanje, ki ga ta utrjuje. Stanje je namreč lahko nevzdržno in se ga želi preseči.

Skupno krščanskim cerkvam je osredotočenost na Jezusa – na bolj ali manj fiktivno predstavo o njem, ki mu pripisujejo poseben pomen (npr. ga štejejo za kristusa – mesijo, odrešenika), vse dajejo poseben pomen Knjigi – bibliji, toda vsaka na svoj način. Po štetju Enciklopedije Britannice iz leta 1994 je teh načinov kar 22.000: »kompleksnost je očitna, ko si predočimo, da krščanstvo dandanes sestavlja več kot 22.000 različnih cerkva, sekt in denominacij« (v Smrke 2000: 12-13).

Vsaka verska tradicija in vsaka posamična različica te ali one religije je tudi (notranje) heterogena, kar zadeva odnos pripadnikov do verske doktrine, kulta (čiščenja), prakse itd. Na eni strani imamo formalne pripadnike, na drugi »pravoverne«, na eni strani verske liberalce, na drugi fanatike. V milijardi in pol kristjanov, ki se jih v zadnjih letih običajno navaja, je več sto milijonov samo formalnih pripadnikov. V milijonu in pol slovenskih katoličanov je le manjšina versko »ortodoksna«, torej verna na način, ki ga predpisuje RKC (glej Smrke 2000: 14).

4.1 Zgodovinski razvoj krščanstva in nastanek katolištva

Krščanstvo je bližnjevzhodnega oziroma zahodnoazijskega izvora. Najtesneje je povezano z judaizmom. Središčna oseba vseh krščanskih cerkva je Jezus – jud, ki je po vsej verjetnosti živel med 7.-4. letom pr. n. š. in 27-30 letom n. š. (Smrke 2000).

Nekaj o Jezusovem življenju vemo le iz t. i. evangelijev, ki so nastali od 40 do 70 let po njegovi smrti. Od ostalih judov so se kristjani razlikovali po tem, da so glede Jezusa iz Nazareta, ki je bil, sodeč po evngelijih, obsojen na smrt in križan, menili, da je tretji dan po križanju vstal od mrtvih, se po tem 40 dni kazal različnim skupinam privržencev in da je on tisti mesija, ki so ga judje že dolgo pričakovali. Okoli leta 35-40 ga začnejo v maloazijski Antiohiji imenovati tudi grško – kristus – kar je grški prevod oziroma sopomenka judovske besede mesija. Privržence ideje, da je Jezus Kristus, se začne v Antiohiji imenovati kristjani (glej Smrke 2000: 196).

Odločilna oseba pri nastanku krščanstva je bil Savel, ki je bil sprva preganjalec kristjanov, a se je kasneje spreobrnil in se preimenoval v Pavla. Pavel je zagovarjal stališče, da ni pomembno, kaj si etnično, ampak le, da veruješ v nauk. S tem, ko veruješ v nauk, spadaš v ekklesio (gr. zbor, skupnost sklicanih) oziroma cerkev. Tako je krščanstvo osamosvojil od judovstva. Krščanstvo postane univerzalna religija, kar pomeni, da se članstvo ne rekrutira le iz enega rodu ali etnije, saj se ne ozira na etnično pripadnost (glej Smrke 2000: 197).

Krščanstvo kot univerzalna religija se je torej oblikovalo, ko je preko učenja in življenja rabina Jezusa prodrlo pojmovanje, da je odrešenje neposredno namenjeno vsem ljudem in ne le Judom kot izbranemu narodu. Odrešenje tudi ni mišljeno kot odrešenje v okviru zemeljskega kraljestva, ampak kot odrešenje ob koncu sveta (glej Kerševan 1989: 158).

Takšno pojmovanje krščanstva se je uveljavilo ob vplivu grško-rimskega helenističnega miselnega sveta že v novozaveznih tekstih, še bolj pa pri dogmatskih formulacijah v času oblikovanja krščanske cerkvene organizacije. Slednja se je oblikovala in utrdila v času rimskega imperija, ko je po začetnem obdobju nasprotovanja in preganjanja postala najprej priznana (tj. leta 313), nato pa edina državna religija (leta 381). »Na Zahodu je bila edina institucija, ki je preživela propad rimskega imperija in kmalu postala državna cerkev novih srednjeveških držav« (Kerševan 1989: 158).

Nesoglasja glede vsebine krščanskega nauka in cerkvene organiziranosti, povezana z družbeno političnimi konflikti ter premiki, so privedla do notranje delitve krščanstva na različne cerkve³ (Kerševan 1989).

Ko se krščanstvo seli v helenistični svet in s tem, ko je med kristjani vedno več nejudov, se prvotne krščanske ideje križajo z drugimi idejami. Sčasoma pride v raznolikem krščanstvu do boja za formulacijo »pravovernosti« – ortodoksije. Pri določanju slednje je bilo pomembno, da so skupinsko vodstvo zgodnjih kongregacij (lat. bratovščin; danes: demokratično organizirane verske skupnosti) ali vodstvo najstarejšega duhovnika (prezbitera) – to je dveh organizacijskih struktur, ki sta nastali po judovskem vzoru – po prehodu v grški svet nadomestili sistemi hierarhij, ki jih je vodil škof (episkopos, gr. nadzornik) s svojim pomočnikom diakonom (diakonos, gr.

³ predvsem delitev na pravoslavno in katoliško leta 1054; v 16. stoletju so se oblikovale protestantske in reformirane cerkve, ki so se še naprej delile v nove cerkve in veroizpovedi (Kerševan 1989: 158-159).

služabnik). Vse bolj se je torej poudarjala razlika med navadnimi verniki in (nadzorniškimi) kleriki. V tem smislu govorimo o klerikalizaciji cerkve. Nastaja hierarhična organizacija z jasno strukturo poveljevanja (glej Smrke 2000: 198).

Povod za delitev Cerkve na rimskokatoliško in pravoslavno je bilo vprašanje: ali je pet patriarhov⁴ enakovrednih ali pa je eden (Rim oziroma Konstantinopel) večvreden, predpostavljen drugim. Rimska stran je trdila, da je rimski škof edini dedič Petra in ima zato pravico pravnomočja nad drugimi škofi. Ko se je rivalstvo v 9. in 10. stoletju razvnelo, je za Vzhod postala sporna formulacija filioque⁵, ki jo je kredo iz leta 381 dodal neki španski klerik. Formulacija je prvotno določala, da sveti duh izhaja iz očeta, Španec pa je dodal »in iz sina«, kar bi lahko pomenilo, da so posebej pomembni njegovi sinovi – apostoli kot dediči »svetega duha«. Ker pa naj bi bil ključni apostol Peter – skala, ubit v Rimu, je to dajalo prednost Rimu. Filioque je tako postal teološko oprijemališče spora med vzhodnim in zahodnim delom katoliške cerkve. Spor doseže vrhunec leta 1054, ko Rim izobči Konstantinopel in obratno. Tako nastane delitev na rimskokatoliško in pravoslavne cerkve (Smrke 2000).

V zgodovini krščanstva predstavlja veliko ločnico tudi obdobje refoamacije ter protirefoamacije. Ključna akter refoamacije je bil Martin Luther, ki je leta 1517 objavil serijo tiskanih pamfletov, v katerih poudarja, da šteje le vera, ne pa zanašanje na relikvije, romanja, svetnike, dobra dela, duhovščino in zakramente. Med drugim v svojih tezah obsodi trgovanje z odpustki, v papežu pa vidi »Antikrista«, zato ga slednji izobči. Luthrovi spisi med Nemci in tudi Čehi sprožijo procese, katerih posledice so med drugim nastanek velikega števila sekt ter cerkva – in današnjih 300 milijonov protestantov. RKC želi refoamacijo zatreti s katoliško protirefoamacijo – celoto ideoloških, političnih in vojaških akcij, ki jih je RKC po nastopu protestantizma sprožala, vodila ali spodbujala (Smrke 2000).

4. 2 Rimskokatoliška Cerkev danes

RKC je danes največja krščanska cerkev. Oxfordova Enciklopedija krščanstva iz leta 1990 navaja, da je bilo sredi 80-ih let 59 odstotkov krščanskih iniciirancev

⁴ naslov, ki so ga od 6. stol. dalje uporabljali za predsedujoče škofe petih glavnih krščanskih središč (glej Smrke 2000: 214).

⁵ kar dobesedno pomeni »in iz sina« (glej Smrke 2000: 215)

katoličanov. V milijonih to dandanes znaša okoli 850 milijonov. Količina oziroma delež prakticirajočih katoličanov je bistveno nižji od količine oziroma deleža krščenih (glej Smrke 2000: 246). Neredko se ideološko manipulira s podatki o krstu ali s popisnimi podatki o »pripadnosti« kot s podatki o versko-politični pripadnosti: »'Nas katoličanov je 73%, torej bi morali imeti tudi v parlamentu večino,' je pred leti zapisal bralec katoliškega tednika Družina. S tem je le prostodušno izrazil stališče, ki so ga zastopali mnogi ideologi RKC na Slovenskem« (v Smrke 2000: 15).

Katolicizem, ki je bil nekoč predvsem religija prostora nekdanjega Zahodnega rimskega cesarstva, ima danes demografsko težišče v Latinski Ameriki.

Za nastanek današnje Cerkve je bil ključen 2. vatikanski koncil (1962-1965), ki je uveljavil številne spremembe: RKC je opustila monopol na krščanstvo, zavzela se je za dialog s pravoslavno cerkvijo, odrekla se je monopolu na humanizem, Jude je prenehala šteti za Jezusove morilce, o ateizmu je začela razmišljati strpnejše, sprejeta je bila Izjava o svobodi vere itd. Ta koncil je papeža razrešil funkcije absolutističnega monarha. S škofovsko sinodo je bilo uvedeno nekakšno cerkveno predsedstvo. Nezmotljivost pa se prenese na celoten zbor škofov (Smrke 2000).

Leta 1978 je bil za papeža izvoljen Poljak Karol Wojtila, krakovski nadškof, ki si je izbral ime Janez Pavel II. (glej Smrke 2000: 258). »Čeprav Neitalijan je Janez Pavel II. papež, ki se docela ujema z okusom rimske kurije,« piše Hans Küng (2004: 174), doktor teologije in filozofije, nekdanji predavatelj na Univerzi Tübingen ter vodja Inštituta za ekumenske raziskave. Küngu, ki je na drugem vatikanskem koncilu imel vidno vlogo pri posodabljanju RKC, je zaradi zavzemanja za reformo Cerkve in kritiki papeževega odmika od usmeritev koncila, Vatikan leta 1979 vzel pravico do poučevanja cerkvenega nauka.

Küng je do nekdanjega papeža vse prej kot prizanesljiv, saj meni, da je v slogu populističnih papežev Pijev, vendar pa z visokimi medijskimi vložki, nekdanji krakovski nadškof kot papež s svojim karizmatičnim izžarevanjem in s svojo iz mladosti ohranjeno igralsko nadarjenostjo ponuja Vatikanu tisto, kar je kmalu dobila tudi Bela hiša z Ronaldom Reaganom: po medijih ukrojenega »velikega komunitatorja«, ki zna z očarljivostjo, športnostjo in simboličnimi potezami narediti sprejemljivo celo najbolj konservativno doktrino ali prakso. S tem povezano spremembo ozračja so najprej zaznali duhovniki, ki so se zavzemali za laizacijo, nato teologi, prav kmalu pa tudi škofje in končno tudi ženske (glej Küng 2004: 178).

Janez Pavel II. je favoriziral konservativce, kar je zlasti prepoznavno v kadrovanju. »Z nastavitvijo nekaterih neprijetnih, avtoritarnih škofov in nadškofov je Janez Pavel II. v Evropi vzbudil ne le negodovanje, ampak tudi proteste in množične izstope iz RKC,« pravi Smrke in dodaja, da bi težko dejali, »da je ljubljanski nadškof dr. Rode oseba, ki ne vzbuja nezadovoljstva le v sami krajevni RKC« (Smrke 2000: 259). Neobičajno primerjavo med konservativnostjo škofov in kremeljskimi funkcionarji ponuja Küng (2004: 183): »Bolj kot kdaj koli doslej je strateški cilj, ki ga Vatikan zasleduje po vsem svetu, nadomeščanje odprtega škofovstva iz časov koncila z doktrinarnimi dogmatskimi škofi, katerih pravovernost preverja prav tako natančno in jih ponovno privežejo nanjo, kot je nekdanje veljajo za funkcionarje vladajočega kroga v Kremlju«.

Papeža Janeza Pavla II, ki je umrl aprila 2005, je nasledil nemški kardinal Ratzinger oziroma Benedikt XVI.

4.3 RKC in družba

Pojem religijsko-kulturni vzorec (RKV) je vpeljal britanski sociolog David Marin. RKV po Smrketovem mnenju označuje razpoznaven in relativno trajen zbir religijsko-kulturnih lastnosti neke družbe oziroma širšega prostora, ki v temeljnih potezah določajo ter uokvirjajo religijsko, kulturno in tudi politično življenje. V primeru zahodne civilizacije govorimo o šestih glavnih RKV: ameriškem, britanskem, latinskem (katoliškem), ruskem (pravoslavnem), kalvinističnem in luteranskem vzorcu (Martin v Smrke 1996: 27-28).

Po tej delitvi smo Slovenijo uvrščali med države z latinskim RKV, za katerega je značilno prevladujoče število (nominalnih) katolikov in dominanten položaj rimskokatoliške cerkve. Družbe so v splošnem ostale enokonfesionalne oziroma versko nepluralne, z nizko stopnjo strpnosti do morebitnih ostankov protestantskih cerkva. Za ta vzorec so bile torej značilne rigidne religijske razmere in monopol RKC (glej Smrke 1996: 50).

Po Martinu (v Smrke 2001: 156) je latinski RKV vzorec družbene polarizacije na klerikalno in protiklerikalno, ki je določenem zgodovinskem obdobju praviloma vodil v družbeno konfrontacijo. Tako sta za latinski RKV značilni vladajoča stran, ki se je povezovala z dominantno rimskokatoliško cerkvijo (t. i. desnica), in druga, ki je

rimskokatoliško cerkev ter z njo povezano vladajočo politiko napadala (t. i. levica) (glej Smrke 1996: 51).

Izid nasilne latinske konfrontacije je bila pogosto, po ugotovitvah Marina, bolj ali manj avtoritarna družba – ali desničarski avtoritarizem s proversko, tj. katolicistično »civilno religijo«, diskriminiranjem cerkveno nekonformnih, intimno povezanostjo države in RKC ali levičarski (protiklerikalni, sekularistični) avtoritarizem s protiversko »civilno religijo«, diskriminiranjem cerkveno vernih, ločenostjo države in RKC, ki je to onemogočala ali omejevala v nekaterih osnovnih dejavnostih. Slednje se je dogajalo v socialističnih oziroma komunističnih režimih (Martin v Smrke 2001: 156).

2. vatikanski cerkveni zbor je pomenil veliko preobrazbo značaja RKC, kar je nujno vodilo v spremenjeno vzdušje v deželah latinskega vzorca. Smrke (2001: 157) meni, da je zato potrebno razlikovati med tradicionalnim latinskim in postlatinskim religijsko-kulturnim vzorcem. Podobno ugotavlja Martin (v Smrke 2001: 157), ki v 2. vatikanskem koncilu vidi izraz in dejavnik ugašanja značilnih antagonizmov latinskega RKC.

Po Smrketu (2001: 157) je postlatinski vzorec »rezultat dialektike strukturnih, idejnih (ideoloških) in političnih sprememb dežel, ki so nekdanje spadale v latinski vzorec«, zanj pa je značilno:

- bistveno oslABLJENA »večinskost« katolicizma;
- upadanje cerkveno vodljivih vernikov oziroma relativna prevlada avtonomnih vernikov;
- postopna verska pluralizacija;
- bistveno oslABLJENE institucionalne in ideološke osnove klerikalizma ter protiklerikalizma, ki ju spodbudita oziroma izražata koncil na eni in liberalizacija ter kasneje razpad socialističnih ali komunističnih režimov na drugi strani (glej Smrke 2001: 157).

Vendar, opozarja Smrke, je koncilski duh »podanašnjeja« kmalu naletel na ovire, ko gre za vprašanja notranjega klerikalizma – tj. podrejenosti nižjih hierarhičnih ravni v cerkvi najvišjim klerikom. Vzrok temu naj bi bila nedemokratizacija same cerkvene organizacije (glej Smrke 2001: 159).

Padec komunističnega režima je bil pomemben dejavnik vzpona oziroma prebuditve predkoncilnega duha v krajevnih RKC postsocialističnih deželah (glej

Smrke 2001: 160). Slednje je povzročilo družbeno polarizacijo oziroma bolj ali manj izraženo reaktivacijo nekaterih značilnosti tradicionalnega latinskega RKV.

Na primeru Slovenije je Smrke v 90. letih preteklega stoletja ugotavljal, da religijsko strukturo pri nas zaznamujejo značilnosti postlatinskosti. Po drugi strani, pravi Smrke (2001: 161), pa se je potrdilo pričakovanje, da si bo poskušala RKC z »naskokom na institucije« države pridobiti prednostni položaj na religijskem trgu. »S tem je prišlo do občutne reaktivacije nekaterih značilnosti tradicionalnega latinskega vzorca v strukturnih pogojih postlatinskega vzorca,« meni Smrke (2001: 161).

5. ŠKOF IN METROPOLIT V RKC

Škofija ali delna oziroma krajevna cerkev je ozemeljsko zamejen sestavni del rimskokatoliške Cerkve, ki je zaupan v pastoralno skrb škofu in zboru duhovnikov (glej Zakonik Cerkvenega prava 1983: 179). Po katoliškem in pravoslavnem nauku so škofje nasledniki apostolov. Sosednje škofije določenega ozemlja se združujejo v cerkveno pokrajino, upravno enoto katoliške cerkve, ali metropolijo. To vodi metropolit, ki ima častni naslov nadškofa. Naslov metropolita je vezan na škofovski sedež (Voglar in drugi 1999). Namen metropolije, ki jo določi in potrdi papež, pa je poenotenje pastoralne dejavnosti glede na osebne in krajevne razmere (Voglar in drugi 1993).

5.1 Zgodovinski izvor škofov in metropolitov

Škof kot ustanova izvira iz prvih stoletij krščanstva, saj je takrat bila temeljna pastoralna enota manjšega obsega (glej Voglar in drugi 1999: 50).

Prvi cerkveni voditelji so bili apostoli. Krajevni voditelji so se pojavili že zelo zgodaj. Življenje cerkvene občine je namreč usmerjala skupina tako imenovanih »prezbiterjev«⁶ ali »škofov«⁷ (glej Wright 1992: 119).

Oblast škofov se je v krščanstvu uveljavila že konec 2. stoletja. Najprej so škofje delovali v skupnosti, ki so jo vodili, vendar pa je njihovo delovanje imelo širši

⁶ starešin oziroma očetov v veri; najbrž po starozaveznih zgledih (glej Wright 1992: 118).

pomen. Predvsem so se škofje iz iste pokrajine zbirali na krajevnih sinodah, kjer je skoraj vsaka sinoda imela svojega metropolita (Daniélou 1988).

Škof je postopoma postal nesporni voditelj krščanske skupnosti, vzrokov za to pa je bilo več. Cerkvene občine so pogosto potrebovale enega izmed prezbiterjev ali škofov, da bi prevzel pobudo oziroma jih zastopal – pri obhajanju evharistije, navezovanju stikov z drugimi Cerkvami, poučevanju, varovanju cerkvene posesti itd. (glej Wright 1992: 119).

Od 2. stoletja dalje je imel škof glavnega mesta državne province prednost pred drugimi škofi, skliceval je krajevne koncile in zbiral mnenja. Včasih je to prvenstvo pripadlo tudi najstarejšemu škofu v provinci. Novost tega obdobja je, da se pojavi višja stopnja, ki ne ustreza provinci, ampak »nadškofiji«. Ta ustanova se je najprej pojavila v Egiptu (Daniélou 1988).

V času Ciprijana⁸ je škof postal temelj in merilo cerkvenega življenja. Življenje v Cerkvi je postalo odvisno od povezave s škofom. Zdaj so apostole imeli za prve škofo, škofom pa so začeli praviti apostoli. Nasledstvo je dobilo mehaničen značaj. Prestolnica province je ponavadi postala cerkveno središče, njen škof pa je užival poseben status metropolita (glej Wright 1992: 120). Načeloma so bili vsi škofje enaki, vendar so imeli tisti iz večjih mest več vpliva kot škofje iz manjših krajev v provinci. Zato je zbor škofov iz neke pokrajine škofa iz glavnega mesta razglasil za metropolita in mu zaupal predsedovanje na srečanjih. Ponavadi je imel škof-metropolit pravico potrjevati škofovske kandidate, preden so jih posvetili, in izvajati vsakršne disciplinske kazni, ki jih je izglasovala sinoda (glej Gallatrin 1992: 249).

Konec 3. stoletja je se je Cerkev širila, kar je vplivalo na organizacijo, kakor tudi na gospodarstvo in življenje državljanov. Do sredine 3. stoletja je škof lahko okoli sebe zbral vse skupnosti tistega kraja. Vendar: »Zaradi hitrega večanja števila kristjanov je bilo tako osrediščenje vedno težje« (Daniélou 1988: 223).

V letih 300 do 330 je Cerkev, ki je imela za seboj že skoraj tri stoletja zgodovine, počasi razvijala svojo organizacijo. Rimsko cesarstvo je postalo mozaik bolj ali manj samostojnih mest. Prav tako je katoliška Cerkev razdeljena v vrsto krajevnih skupnosti, ki so podrejene škofu. Škofijska Cerkev je temelj vseh teh ustanov. Jasna je razlika med množico vernikov in duhovščino, ki je že sama hierarhično natančno opredeljena (glej Daniélou 1988: 244). Zemljepisno je tako

⁷ tj. varuhov oziroma nadzornikov; najbrž po helenističnem zgledu (glej Wright 1992: 118).

osnovna enota krajevna Cerkev, mestna Cerkev, toda cerkvena edinost se v tej mnogoterosti ne razbije. V četrtem stoletju najdemo zametke usklajevanja, ki vodi k še zapletenejši in bolj razvejani ureditvi. Škofje iste rimske province ali večje pokrajine se podrejajo oblasti metropolita, ki je škof najpomembnejšega mesta in Cerkve (glej Daniélou 1988: 245). Medtem se je krepil vpliv rimskega škofa, kar je imelo dolgoročen vpliv na razvoj Cerkve (glej Todd 1992: 198). »V 4. stoletju sta Cerkev v Rimu in njen škof precej zaostрила zahteve po prvenstvu v časti in jurisdikciji,« ugotavlja Wright (1992: 168).

V srednjem veku se je Cerkvena organizacija zgledovala po cesarski upravi. »Vsako mesto je smelo imeti svojega škofa in vsaka provinca svojega nadškofa. Znotraj škofije je bila duhovniška hierarhija malodane enaka hierarhiji rimske civilne uprave« (Todd 1992: 203).

Cerkvene pokrajine oziroma metropolije so se v vzhodnem svetu oblikovale hkrati z upravno delitvijo države na province, v zahodnem pa ločeno od razvoja državne uprave in navadno tudi čez meje (npr. Oglej, Salzburg). Tridentinski koncil (1545-1563) je do takrat skoraj neomejeno oblast metropolita na cerkvenoupravnem področju bistveno omejil, 2. vatikanski koncil (1963-1965) pa je njihove pristojnosti v celoti podredil svetemu sedežu (glej Voglar in drugi 1993: 109).

5. 2 Pristojnosti škofa in metropolita

»Kakor po Gospodovi določitvi sveti Peter in drugi apostoli sestavljajo en sam zbor, tako so na podoben način povezani med seboj rimski papež, Petrov naslednik, in škofje, nasledniki apostolov,« je zapisano v 330. kanonu Zakonika Cerkvenega prava (ZCP) (1983: 161). Vsi katoliški škofje sveta sestavljajo zbor (kolegij), ki je naslednik apostolskega zbora in skupaj z rimskim škofom (papežem) nosilec vrhovne in popolne oblasti nad vso Cerkvijo (glej Voglar in drugi 1999: 50).

Zakonik škofe imenuje za t. i. pastirje v Cerkvi, saj s škofovskim posvečenjem sprejmejo skupaj tudi službi učiteljstva in vodstva. Škofi se delijo na krajevne, torej tiste, ki jim je zaupana skrb za kakšno škofijo, in naslovne. Škofe svobodno imenuje ali zakonito izvoljene potrdi samo papež (glej ZCP 1983).

⁸ okoli 200–258

Za škofovsko službo so primerni tisti, ki so: trdne vere, pobožni, modri, razsodni in se odlikujejo v človeških krepostih, so na dobrem glasu, so stari vsaj petintrideset let in so že vsaj pet let posvečeni za duhovnika, imajo doktorat ali vsaj licenciat iz svetega pisma, teologije ali cerkvenega prava ali so v omenjenih strokah zares izvedeni itd. (glej ZCP 1983: 183).

Kdor je privzdignjen v škofovstvo, mora v treh mesecih po prejemu apostolskega pisma prejeti škofovsko posvečenje, in sicer preden vzame svojo službo v posest.

Krajevnim škofom je še posebej zaupana skrb za duhovnike ter spodbujanje duhovniških poklicev, saj morajo med drugim po določbi prava poskrbeti tudi za njihovo vzdrževanje in socialno varstvo. Krajevni škof mora osebno pogosto pridigati, saj je vernikom dolžan razlagati in osvetljevati verske resnice, ki jih morajo verovati in uresničevati. Skrbi tudi, da se vestno spolnjujejo cerkvenopravni predpisi o službi besede, tako da se vsem posreduje ves krščanski nauk. V Cerkvi je dolžan pospeševati skupno disciplino ter zahtevati spolnjevanje cerkvenih zakonov (ZCP 1983).

Škof je dolžan vsako leto ali izjemoma vsakih pet let napraviti redno škofovsko vizitacijo oziroma pastoralni obisk v svoji škofiji in vsakih pet let papežu podati poročilo o stanju škofije. Ko krajevni škof dopolni 75 let mora papežu posredovati svojo odpoved (glej ZCP 1983: 191-193).

435. kanon Zakonika cerkvenega prava (1983: 205) določa, da je na čelu cerkvene pokrajine metropolit, ki je nadškof škofije, katero vodi. Njegova služba je povezana s škofovskim sedežem, ki ga določi ali potrdi rimski papež.

V podrejenih škofijah ima metropolit pravico:

- nadzorovati, da se natančno ohranjata vera in cerkvena disciplina, in rimskega papeža obveščati o morebitnih zlorabah;
- opraviti kanonično vizitacijo, če jo je podrejeni škof zanemaril, ko apostolski sedež to prej odobri;
- določiti škofijskega upravitelja.

Apostolski sedež lahko – glede na krajevne razmere – metropolitu podeli posebne naloge in oblast. V podrejenih škofijah metropolit nima nobene druge vodstvene oblasti, lahko pa v vseh cerkvah in stolnici opravi obrede (glej ZCP 1983: 205).

Metropolit je dolžan v treh mesecih po prejemu škofovskega posvečenja, ali če je bil že posvečen, po kanoničnem prevzemu škofije, osebno ali po pooblaščenju rimskega papeža prositi za palij, ki je znamenje oblasti, katero ima metropolit po pravu v lastni pokrajini v občestvu z rimsko Cerkvijo. Metropolit more po določbi liturgičnih zakonov uporabljati palij v vsaki cerkvi cerkvene pokrajine, ki jo vodi, ne pa zunaj nje (ZCP 1983).

5.3 Škofi in metropoliti na Slovenskem

Kršćanstvo je na današnjem ozemlju Slovenije izpričano z izkopaninami ob koncu 2. stoletja. Na ozemlju Slovenije so bile škofije: Poetovio (Ptuj), Celeia (Celje), Emona (Ljubljana) in še nekaj drugih. Pokristjanjevanje Slovencev se je začelo v 6. in 7. stoletju. Po dogovoru, ki sta ga leta 796 sklenila salzburški škof Arno in oglejski patriarh Pavlin II., je reka Drava postala meja med salzburško in oglejsko škofijo. Slovenci so se v teh mejah versko, narodno in kulturno oblikovali skoraj tisoč let (<http://www.rkc.si/splosno/zgodovin.html>, 8. 2. 2006).

Od sredine 10. do konca 11. stoletja se je na tem ozemlju izoblikovala mreža župnij, nadzor nad njimi pa so zaradi oddaljenosti škofijskih središč prevzeli arhidiakoni (<http://www.rkc.si/splosno/zgodovin.html>, 8. 2. 2006).

Severno od Drave je salzburški nadškof ustanovil tri majhne škofije: leta 1072 krško, 1219 sekovsko in 1228 lavantinsko. Bile so povsem odvisne od Salzburga in niso vplivale na kulturno in versko življenje Slovencev. Škofija s sedežem v Ljubljani je bila ustanovljena leta 1461, vendar je bila ozemeljsko precej razdrobljena (<http://www.rkc.si/splosno/zgodovin.html>, 8. 2. 2006).

Slovenci so do sredine 18. stoletja živeli v glavnem na območju dveh metropolij: salzburške in oglejske (glej Metod in drugi 1991: 61). Pomemben mejnik v cerkvenem in verskem življenju so prinesle reforme v času Marije Terezije in Jožefa II., saj so bile ustanovljene številne nove župnije. Jožef II. je spodbudil preureditev škofijskih meja, ki naj bi se ravnale po deželnih. Za kratek čas so Slovenci dobili celo svojo metropolijo v Ljubljani (1787 – 1807). Dokončna ureditev škofijskih meja je bila dosežena s preselitvijo škofijskega sedeža lavantinske škofije iz Št. Andraža na Koroškem v Maribor, in sicer leta 1859. Škofijske meje so se od takrat večinoma ujemale z narodnim ozemljem. Zadnje obdobje življenja Slovencev pod habsburško

monarhijo zaznamujejo močne škofovske osebnosti. V Ljubljani sta to škof Anton Alojzij Wolf (1824 do 1859) in Anton Bonaventura Jeglič (1898 do 1930), v Mariboru pa škof Anton Martin Slomšek (1846 do 1862) (glej Metod in drugi 1991: 173-194).

Po prvi svetovni vojni je prišlo do pomembnih sprememb – mariborski škof je leta 1923 dobil v upravo Prekmurje iz sombotelske škofije in del Koroške iz krške škofije, ljubljanska škofija pa je izgubila dekanije Postojno, Vipavo, Idrijo in Trnovo.

Obdobje druge svetovne vojne je prineslo opazne posledice v cerkveno in versko življenje. Odnosi med katoliško Cerkvijo in oblastmi so se izboljšali z vzpostavitvijo diplomatskih odnosov med Vatikanom in Jugoslavijo leta 1966. Nove razmere v državi so pripomogle tudi k drugačni cerkvenopravni ureditvi Cerkve na Slovenskem. Za dele goriške nadškofije, tržaško-koprske in reške škofije v tedanji Jugoslaviji je Sveti sedež imenoval posebne administratorje. Ob petstoletnici ljubljanske škofije jo je Janez XXIII. povišal v nadškofijo. Novembra 1968 je Pavel VI. ustanovil slovensko cerkveno pokrajino oziroma metropolijo s sedežem v Ljubljani in sufraganom v Mariboru. Dokončno ureditev je dobila metropolija leta 1977, ko se ji je priključila obnovljena koprška škofija (glej Metod in drugi 1991: 246-247).

Katoliška Cerkev na Slovenskem je z ustanovitvijo slovenske cerkvene pokrajine oziroma metropolije v cerkvenoupravnem pogledu dosegla svoj višek. Velika večina Slovencev je prvič v svoji zgodovini združena v samostojni cerkveni pokrajini znotraj slovenskega narodnostnega prostora, z ustanovitvijo Slovenske škofovske konference pa je slovenska Cerkev postala neposreden sogovornik s Svetim sedežem v Rimu in enakopraven partner s podobnimi ustanovami tudi drugod po svetu (glej Dowley 1992: 686).

Katoliška Cerkev je v Sloveniji danes upravno razdeljena na dve metropoliji – ljubljansko in mariborsko. Pod ljubljansko metropolijo sodijo nadškofija Ljubljana in koprška ter novomeška škofija, medtem ko mariborsko metropolijo sestavljajo mariborska nadškofija in škofiji Celje ter Murska Sobota. Škofje so povezani v Slovenski škofovski konferenci, ki jo je Vatikan potrdil februarja 1993. V njej je danes devet škofov (<http://www.rkc.si/?id=16&fmod=1>, 16. 4. 2006).

5. 4 Kdo je Franc Rode⁹?

Franc Rode se je rodil 23. septembra 1934 v Ljubljani. Šolo je najprej obiskoval v Jaršah in nato v Domžalah, maja 1945 pa je z družino zapustil Slovenijo in odšel v Avstrijo, tako da je šolanje nadaljeval najprej v begunskem taborišču v Judenburgu, nato na gimnaziji v Lienzu in v Spittalu ob Dravi. Njegova družina se je nato izselila v Argentino, kjer je šolal v Buenos Airesu, leta 1952 pa stopil v Misijonsko družbo (lazaristi).

Študijska pot pa ga je nato prek Rima pripeljala v Pariz, kjer je bil leta 1960 posvečen v duhovnika. Tri leta kasneje je v francoski prestolnici doktoriral iz bogoslovja in se leta 1965 vrnil v Slovenijo, kjer je bilo njegovo prvo službeno mesto pri Sv. Jožefu v Celju. 1967 je prišel v Ljubljano, kjer je postal ravnatelj bogoslovcev lazaristov – pozneje tudi njihov predstojnik. Takrat je začel predavati na teološki fakulteti. V tem obdobju se je posvečal publicistični dejavnosti, saj je objavljajal v tedniku Družina, v Bogoslovnem vestniku, glasilu Teološke fakultete, reviji Znamenje, pri kateri je bil tudi prvi urednik, in pri Mohorjevi družbi.

Po šestnajstih letih bivanja v Sloveniji je odšel v Vatikan, kjer je leta 1981 prevzel službo v takratnem papeškem Tajništvu za dialog z neverujočimi, od marca 1993 pa tudi tajnik Papeškega sveta za kulturo. V tem času je predaval in objavljajal predvsem v Franciji in v Sloveniji. V slovenščini so v tem obdobju med drugim izšla njegova dela Mesec dni na rdečem otoku, Uvod v moderni ateizem, Ožarjeno bivanje, Živa verstva, skupaj z dr. Antonom Stresom je izdal Kriterij krščanstva v pluralistični družbi, posebej odmevni pa sta bili njegovi knjigi Spomin, zvest načrt Cerkve na Slovenskem idr.

5. marca 1997 je takratni papež Janez Pavel II. Franca Rodeta imenoval za ljubljanskega nadškofa in metropolita. Kmalu po tem, ko je 7. aprila istega leta v upravo prevzel škofijo, je bil izbran tudi za predsednika Slovenske škofovske konference. V času njegovega škofovanja je bil 14. decembra 2001 podpisan Sporazum med Republiko Slovenijo in Svetim sedežem o pravnih vprašanjih, sklical pa je tudi prvo vseslovensko sinodo (plenarni zbor 1997–2000).

⁹ Življenjepis Franca Rodeta je povzet po Slovenski škofovski konferenci, ki ga je ob imenovanju novih kardinalov objavila na svoji spletni strani. Dostopno na <http://www.rkc.si/aktualno/?id=1950#zivljenjepis>, 22. 2. 2006.

11. februarja 2004 je papež Janez Pavel II. Rodeta imenoval za prefekta Kongregacije ustanov posvečenega življenja in družb apostolskega življenja, enega izmed uradov rimske kurije. Od 26. februarja 2005 je Rode tudi član Kongregacije za škofe, ki je med drugim pristojna za imenovanje novih škofov ter usmerjanje dela škofovskih konferenc.

Franca Rodeta je že pred imenovanjem za ljubljanskega nadškofa takratni francoski predsednik Jacques Chirac imenoval za viteza državnega reda za zasluge, leta 2005 pa za častnika častne legije. Ameriška univerza St. John's University mu je poleti 2005 podelila naziv častnega doktorja.

Nekdanjega slovenskega nadškofa in metropolita Franca Rodeta je papež Benedikt XVI. 25. marca 2006 imenoval za kardinala¹⁰. Rode je tako postal prvi kardinal iz Slovenije in tretji kardinal slovenskega rodu.

¹⁰ Kardinali so za papežem najvišji predstavniki rimskokatoliške cerkve in so papeževi svetovalci pri vodenju Cerkve. Imenuje jih papež po lastni presoji izmed duhovnikov. T. i. škrlatni princi v RKC sestavljajo kardinalski zbor, ki je med drugim pristojen za izvolitev rimskega papeža. Kardinalskemu zboru predseduje dekan, celotni zbor pa s papežem sodeluje na rednih oziroma izrednih konzistorijih (ZCP 1983).

6. IDEOLOGIJA

Pred revolucijo 1789 so se v Franciji prvič pojavili argumenti, da ideje niso prosto stoječe, ampak so sistematično povezane z družbeno močjo (glej Branston in Stafford 2003: 117). Sam izraz »ideologija« je nastal v krogu Cabanisa, Destutt de Tracyja in njunih somišljenikov. 50 let za tem je izraz prevzel Karl Marx, ki je skupaj z Englesom ideologijo opisoval na pred-znanstveni ravni. Koncept ideologije je na znanstveni ravni prvi razvil Luis Althusser.

Rastko Močnik (1999: 17) v 3 teorijah zapiše, da danes »že vrabci čivkajo po teoretskih strehah«, da je ideologija družbena vez. Stafford in Branston (glej 2003: 117) ideologijo opišeta kot sklop idej, ki običajno selektivno ter pristransko tvorijo mnenje o družbenem svetu. Ideologija določene ideje in vrednote naturalizira, jih prikaže kot samoumevne in ne družbeno skonstruirane. Terry Eagleton jo primerja s slabim zadahom: zavohamo zadah drugih, a svojega nikoli (Eagleton v Macdonald 2003: 28), Peter Stankovič (2002: 348) pa pravi, da je skupni imenovalec vseh različnih izpeljav razumevanje ideologije »kot tistih interpretacij resničnosti, ki se sicer predstavljajo kot univerzalne, a v resnici zgolj služijo ohranjevanju oblasti vladajočih družbenih skupin«.

S pregledom razvoja koncepta ideologije bom pokazala kaj je koncept predstavljal določenim avtorjem in kakšne so njegove implikacije.

6.1 Ideologija kot »lažna zavest«

Večina razprav o ideologiji v medijskih ter kulturnih študijah izvira iz del Karla Marxa. Da bi razumeli kako ideologija deluje v Marxovi strukturi družbe, moram na kratko predstaviti njegove ideje. V 19. stoletju je Marx analiziral takrat novi, k dobičku usmerjeni in tržno dominantni sistem (tj. kapitalizem) in moč dveh razredov znotraj njega – kapitalistov ter delavnega razreda. Marx je poudaril pomen razrednih razlik (ali različnih odnosov ljudi do produkcijskih sredstev), ki so ključ do vrednot in političnih idej, ki jih imajo (Branston in Stafford 2003).

Po Marxu strukturo vsake družbe sestavljajo ravni oziroma instance: ekonomska baza (tj. produktivne sile in produkcijska razmerja) in nadzidava ali superstruktura, ki prav tako vsebuje dve ravni – pravnopolično (pravo in država) in

ideologijo (oziroma razne vrste ideologij: politična, religiozna, moralna itd.) (glej Althusser 2000: 62).

Marx in Engels (v Vidmar Horvat 2004) sta menila, da so gibalno človeške družbe materialni pogoji in odnosi med ljudmi. Ljudje namreč v družbeni produkciji vstopajo v nujne produkcijske odnose. Celota teh odnosov sestavlja ekonomsko strukturo družbe, njeno osnovo oziroma bazo, na kateri se dviga pravna ter politična nadstavba.

Vsaka zgodovinsko specifična delitev dela se reproducira toliko časa, dokler produkcijske sile ne pridejo v konflikt z obstoječimi produkcijskimi odnosi. Ko odnosi zavirajo produkcijske sile, nastopi obdobje socialne revolucije oziroma preobrata (Vidmar Horvat 2004).

Po Marxu in Engelsu pa je prav ideologija tista, ki zagotavlja življenje družbene formacije pred revolucionarnim preobratom. Za Marxa je ideologija sistem idej ter predstav, ki vladajo nad duhom posameznika ali družbene skupine. Ima jo za imaginarno konstrukcijo, čisto iluzijo, sanje. Zgodovinsko gledano je po Marxu in Engelsu ideologija vselej produkt razrednega boja, vladajoča ideologija pa skupek misli vladajočega razreda. Vladajoča ideologija se nikoli ne kaže kot vladajoča, saj je »njeno 'ideološko' delovanje v tem, da se predstavlja kot univerzalna vednost, kot obče veljavno, kot 'zdravi razum'« (Vidmar Horvat 2004: 25).

Ideologija je torej po Marxu označuje dejstvo, da je družbena zavest v razrednih družbah vedno že izkrivljena – lažna zavest – saj izhaja iz parcialnih pogledov oziroma interesov zgolj enega (vladajočega) razreda. Vendar pa, opozarja Jorge Larrain (v Stankovič 2002: 23), ideologija pri Marxu ne pomeni, da pripadniki vladajočega razreda zavestno zavajajo ostale. Vse deluje na abstraktni ravni, saj že sama resničnost tržnih odnosov oblikuje svet navideznosti, ki ljudi zavaja.

6. 2 Althusserjevi ideološki aparati države

Luis Althusser je prevzel in dopolnil klasično marksistično teorijo države, s pomočjo teorije države pa poskušal razložiti delovanje ideologije. Althusser (2000) razlikuje med državno oblastjo (in tistimi, ki jo imajo v rokah) in državnim aparatom na drugi strani. Slednji obsega dva korpusa: korpus institucij (represivnega) aparata države in korpus institucij ideoloških aparatov države.

Z ideološkimi aparati države Althusser (2000) označuje neko določeno število realnosti, ki se opazovalcu kažejo kot specializirane institucije. Althusser omenja naslednje ideološke aparate države: verski (sistem raznih cerkva), šolski, družinski, pravni, politični, sindikalni, kulturni, informacijski (kamor spadajo tisk, radio, televizija idr.). Ideološki aparati države, v nasprotju z državnim aparatom, pretežno delujejo z ideologijo, šele drugotno z represijo: »Tako šola in cerkev z ustreznimi metodami, s sankcijami, z izključitvami, s selekcijo itn., ne »dresirajo« samo svojih mašnikov, pač pa tudi svoje ovčice« (Althusser 2000: 72).

Ker torej ideološki aparati države delujejo predvsem in pretežno z ideologijo, njihovo raznovrstnost združuje prav to delovanje, saj je ideologija vselej poenotena – je vladajoča ideologija oziroma je ideologija vladajočega razreda (glej Althusser 2000: 73).

Vsi ideološki aparati države skupaj prispevajo k reprodukciji produkcijskih razmerij (torej k kapitalističnim odnosom izkoriščanja). Vendar pa vsak od njih prispeva na svoj način. Althusser (2000: 80) slednje razloži tudi na primeru informacijskega aparata, ki »pita državljane vsak dan po tisku, radiu, televiziji z ustreznim odmerkom nacionalizma, šovinizma, liberalizma, moralizma itn.« Za religiozni aparat pa pravi, da »v pridigah in drugih velikih obredih ob rojstvu, poroki in smrti opominja, da je človek zgolj pepel, razen če ne zna ljubiti svojih bratov tako zelo, da tistemu, ki ga je udaril, nastavi še drugo lice« (Althusser 2000: 80).

Po Althusserjevem (2000) mnenju ima vlogo vladajočega ideološkega aparata države danes šola, ki je v povezavi z družino na vodilnem mestu zamenjala dvojico cerkev-družina.

Če se posvetimo Althusserjevi teoriji ideologije, je njegova osrednja teza, da ideologija interpelira posameznike v subjekte. Oziroma bolj enostavno: ideologija ogovarja posameznike ter posameznice, in sicer tako, da se ji odzovejo, in odzovejo se kot subjekti (glej Močnik 1999: 7). Ideologija za Althusserja ni več samo sistem idej in predstav, ki vladajo nad posameznikom, je reprezentacija imaginarnega odnosa posameznika do njihovih realnih eksistenčnih pogojev (glej Ferguson 1998: 31). Ključno je razmerje do sveta, ki je vedno ideološko ter imaginarno in se vzpostavlja šele preko subjekta. Ideologija je za Althusserja nezavedna, zato ji ni mogoče uiti, niti nima zgodovine (glej Vidmar Horvat 2004: 28).

Rezultat Althusserjevih (2000) ugotovitev o ideologiji so subjekti, ki se podrejajo in ki v veliki večini funkcionirajo »kar sami«. To pomeni, da funkcionirajo

z ideologijo, katere konkretne oblike se udejanjajo v ideoloških aparatih države. Prepoznavajo oziroma priznavajo obstoječe stanje, da je tako in nič drugače, da je potrebno ubogati duhovnika, vest, šefa itd. »S svojim konkretnim materialnim življenjem samo vpisujejo v življenje sijajne besede iz molitve: 'Tako bodi!« (Althusser 2000: 106).

Po Althusserju torej ideološki aparati države enostavno reproducirajo že obstoječe ideologije (glej Ferguson 1998: 36).

6.3 Hegemonija

Koncept hegemonije je vpeljal marksist Antonio Gramsci, ki razlikuje med državo (vir prisilne oblasti) in civilno družbo (polje hegemonističnega vodstva). Gramsci tako marksistično shemo družbene formacije, sestavljeno iz ekonomske sfere ter države, dopolni s tretjo enoto – tj. civilno družbo. Kot civilno družbo pojmuje institucije z daljšo zgodovino, ki jih vodijo in podpirajo ljudje zunaj ostalih dveh sfer. Avtor med pomembnejša vidika civilne družbe šteje verske organizacije, kakor tudi medije, vendar le, če jih ne nadzoruje država oziroma kapital. Gramscijev koncept poudarja pomen politične in civilne sfere v družbi, ki sooblikujeta polje razrednega boja (Vidmar Horvat 2004).

Tu v ospredje stopi hegemonija. Gramsci pravi, da se posamezne družbene skupine na različne načine – vključno z ideologijo – bojujejo za prevlado nad drugimi družbenimi skupinami. Preko in skozi njih želijo doseči neke vrste strinjanje o svoji prevladi. To obliko moči je poimenoval hegemonija, ki ni nikoli stalna in se je ne da omejiti le na ekonomske interese oziroma na preprost model razredne družbe (glej Hall 1997: 48).

Gramscijeva teorija hegemonije izhaja iz predpostavke, da vodstvo določenih slojev ni nikoli doseženo s prisilo, ampak je zagotovljeno s strinjanjem podrejenih. Dominacija mora biti nenehno in vedno znova zagotovljena s strinjanjem podrejenih, zato vedno obstaja možnost, da nekateri deli družbe občasno oblikujejo svoje proti-ideologije. Gramscijeva teorija ne predpostavlja ideološke nadvlade vladajočega razreda oziroma skupine v naprej, ampak pravi, da je ta praviloma uspešna, vendar hkrati tudi vedno negotova ter ogrožena (glej Stankovič 2002: 25).

Ideologijo Gramsci (v Stankovič 2002: 25) razume kot množico idej, pomenov ter praks, ki so, kljub temu, da se predstavljajo kot univerzalne resnice, »zemljevidi pomenov, ki podpirajo oblast določenih družbenih skupin«.

6. 4 Ideologija in mediji

Za Stuarta Halla ideologija ni nekaj skritega, ampak kar je »najbolj odprto, očitno, manifestno – kar je na površju in je 'v pogledu vseh ljudi'« (Hall v Ferguson 1998: 38). Kar je skrito, potlačeno so njeni pravi učinki. To pa je izvor nezavedanja ideologije. Ideologija za Halla ni »lažna zavest«, ampak predvsem nezavedanje. Ideologija pogosto deluje skozi t. i. zdrav razum (ang. common sense), ta nam pomaga, da naš svet dojemamo v preprostih okvirih, ki pa nosijo določen pomen. Preko zdravega razuma se ne moremo naučiti kakšne stvari so, meni Ferguson (1998), ampak samo kam v obstoječih shemah spadajo.

Hall poskuša povezati medije in njihov ideološki učinek. Pri tem zavrača možnost enotnega ideološkega diskurza, v katerega bi lahko procesirali družbeno znanje. Skozi proces prenašanja znanja v različne diskurze opazimo, da mediji vsiljujejo določene realnosti, medtem ko druge izrivajo: »Ponujajoč zemljevide in kode, ki označujejo področja in pripisujejo problematične dogodke ter odnose razlagajočemu kontekstu, nam pomagajo ne samo izvedeti več o 'svetu', temveč ga poleg tega tudi osmišljujejo« (Hall v Ferguson 1998: 41). Ta proces vključevanja ter izključevanja različnih realnosti ni – kot Hall večkrat poudari – vezan na en sam diskurz, ampak na pluralnost dominantnih diskurzov. Prav tako ugotavlja, da vse občinstvo sporočila ne bo dekodiralo tako kot si to želijo tisti, ki sporočilo zakodirajo. Cilj učinkovite komunikacije je usmeriti občinstvo k zaželenemu branju teksta, vendar občinstvo sporočilo vselej dekodira znotraj svojega okvirja (glej Ferguson 1998: 40).

Različne družbene skupine in organizacije uporabljajo medije, da artikulirajo ter promovirajo svoje poglede, prepričanja in pri tem tekmujejo med samo. Mediji posreduje ideologijo občinstvu, kateremu poročajo. Vendar mediji delujejo tudi kot prostor za komuniciranje že obstoječih ideoloških sistemov. Medijski delavci (kot vsi ostali v družbi) bolj ali manj prostovoljno ponotranijo vrednote, ki so vpete v njihove končne izdelke, in strukturirajo okvirje njihovega razumevanja sveta.

John Fiske (v McNair 1998: 23) je mnenja, da novinarji proizvajajo dominantni diskurz, ki služi dominantnim družbenim interesom. Naloga novinarstva je reproducirati »legitimnost« ter »racionalnost« dominantnega diskurza v družbi. Kritična družbena teorija medije definira kot del ideološkega aparata kapitalistične družbe, ki vsiljuje vrednote dominantnih skupin in hkrati skrbi za njihovo reprodukcijo. To novinarjem in posledično medijem uspeva zaradi splošno uveljavljenega prepričanja, da nam posredujejo informacije o resničnem svetu (McNair 1998).

Novinarska sporočila so torej kodirana tudi ideološko, v smislu, da komunicirajo tako vrednote kot dejstva, ponujajo informacije kot tudi okvirje interpretacije. Te vrednote in okvirji interpretacije niso jasno izraženi, so pa implicitno prisotni v tekstu, predvidevajoč skupno kulturo občinstva (glej McNair 1998: 40). Hall (1997) pravi, da potencialno občinstvo pripada istemu konceptualnemu ter lingvističnemu svetu.

Novinarstvo ima moč, da določene teme, ljudi, dogodke itd. napravi vidne javnosti in jih konstruira kot pomembne. Poročanje o nekem dogodku ali problemu tega označi za družbeno pomembnega. Ko o njem piše oziroma poroča več medijev se o njem ustvarja več zgodb, občinstvo dobi vtis, da gre za pomembno temo ali da ta problem narašča (McNair 1998). Kulturna moč novinarstva in medijev na sploh je zakoreninjena v njihovem statusu sporočevalcev »resnice«. Mediji imajo sposobnost aktivno ali pasivno mobilizirati neko mnenje, vrednoto, vsebino preko pripovedovanja zgodb, ki so kredibilne samo ali že zato, ker so novinarske (glej McNair 1998: 57).

Naša realnost je medijsko konstruirana, večina vidi, sliši in verjame le, kar mediji govorijo. Koširjeva (2003: 194-195) meni, da nastaja nova označevalna kultura, v kateri družba postaja ogledalo množičnih medijev. Kar so v preteklosti opravljale družina, Cerkev in šola, zdaj v relativno kratkem času naredijo množični mediji – imajo najbolj pomembno vlogo pri oblikovanju identitet posameznikov in skupin.

7. REPREZENTACIJE IN DISKURZI

7.1 Reprezentacije

Peter Stankovič v zborniku Cooltura (2002) reprezentacijo definira kot družbeni proces predstavitve dogodkov, fenomenov ter skupin, ki abstraktne ideološke koncepte (ti dajejo pomen objektu predstavitve) postavlja v konkretne oblike. Pravi, da je reprezentacija dogodka, fenomena ali skupine organizirana v različnih medijih in znotraj različnih diskurzov. Pojem reprezentacije po Stankoviču (2002: 352) predpostavlja, da »dogodki, fenomeni, skupine ... nimajo naravne pojavnosti, ampak jih so-oblikuje način, na katerega so 're-prezentirani'«. Zato je reprezentacija vedno del procesa družbene konstrukcije realnosti, ne pa njen odraz.

Za Stuarta Halla (1997) je reprezentacija pomemben del procesa s katerim člani neke kulture proizvajajo in si izmenjujejo pomene. Vključuje uporabo jezika, znakov in podob, ki nadomeščajo ali reprezentirajo stvari. Povedano bolj enostavno: reprezentacija pomeni, da povemo nekaj o svetu oziroma da reprezentiramo svet drugim. Reprezentacija je produkcija pomena s pomočjo konceptov v »naših glavah« (konceptualnih mapah) preko jezika. Je povezava med miselnimi koncepti in jezikom, ki omogoča, da govorimo o »realnem« svetu objektov, ljudi ali dogodkov oziroma o imaginarnih svetovih izmišljenih objektov, ljudi ter dogodkov (Hall 1997).

Zaradi omenjenih značilnosti je reprezentacija postala eden ključnih pojmov v medijskih študijah. Branston in Stafford (2003) pravita, da reprezentacija združuje več pomenov. Poudarja, da ne glede na realističnost medijskih slik, te nikoli direktno ne odražajo sveta. Vedno so le konstrukcije oziroma reprezentacije, ne pa »transparentno okno realnosti« (Branston in Stafford 2003: 90). Prav tako pojem reprezentacije izpostavlja vprašanje: kako so bile skupine, dogodki ali možne identitete, ki obstajajo zunaj medijev, reprezentirane v medijih? Nenazadnje pojem reprezentacija signalizira način kako nekateri mediji re-prezentirajo določene dogodke, zgodbe itd. vedno znova in znova, druge pa marginalizirajo ali izključujejo in jih tako napravijo nepoznane oziroma celo kot grožnje obstoječemu družbenemu redu (Branston in Stafford 2003). Da množični mediji delajo več kot le reprezentirajo, saj pomagajo konstruirati naše ideje o realnem svetu, meni tudi Myra Macdonald (2003). Stuart Hall (v Macdonald 2003: 14) nazorno prikaže premik preko koncepta reprezentacije k konstrukciji: »Kar

(mediji) producirajo je, natančna reprezentacija družbenega sveta, podob, opisov razlag in okvirjev za razumevanje kakšen je svet in kako deluje kakor je rečeno in prikazano, da deluje.« Poleg ostalih ideoloških učinkov mediji za nas konstruirajo, pravi Hall (v Macdonald 2003: 14), definicije kaj je npr. rasa, kakšen pomen nosi ta pojem itd.

Čeprav občasno mediji stremijo k re-representaciji materialne in fizične realnosti, se ne morejo izogniti temu, da obenem ponujajo tudi interpretacijo (glej Macdonald 2003: 14). Podobno pravi tudi Fowler. Zanj je reprezentacija v medijih in diskurzih konstruktivna praksa. Dogodki, ideje itd. namreč ne morejo biti sporočeni nevtralnno, saj jih je treba prenesti preko nekega medija, ki ima svoje strukturne značilnosti. Slednje so že prepojene z družbenimi vrednotami, ki dogodkom dodajo potencialni pogled (Fowler 1991).

7. 2 Od reprezentacije k diskurzu

Diskurz, pravi Peter Stankovič (glej 2002: 345), je veriga označevalcev, ki jo v določenem trenutku uporabljamo pri govoru o določenem fenomenu. Diskurzi pa niso zgolj različni jezikovni slogi, saj z njimi opisujemo in hkrati konstruiramo konkretne fenomene. Tako diskurz, preko svojih tehnik, konceptov, odnosov moči vzpostavi svoj objekt – svojo verzijo realnosti (glej Tolston 1996: 196).

Glavni teoretik diskurza Michel Foucault se je ukvarjal s produkcijo znanja oziroma vedenja (in ne samo pomena) skozi diskurz (in ne samo jezik). Foucault torej kot sistem reprezentacije ni preučeval jezika, temveč diskurz. S tem pojmom je poimenoval skupino izjav, ki jeziku omogočajo, da govori o določeni temi v določenem zgodovinskem momentu. V tem pogledu diskurz ni le lingvistični koncept, ampak vključuje jezik kot prakso. Diskurz po Foucaultu konstruira temo – definira in proizvaja objekte našega znanja, usmerja kako o določeni temi govorimo in vpliva na to, kako ideje udejanjamo ter kako z njimi reguliramo obnašanja drugih (Hall 1997).

Tako kot diskurz določa kako o neki temi govorimo, definira sprejemljiv ter zaželen način govorjenja, pisanja ali našega vedenja do teme, določa pa tudi meje ter omejitve drugih načinov govorjenja, obnašanja do teme ali konstrukcijo znanja o tej temi. Pomen in pomenske prakse se torej konstruirajo znotraj diskurza. Foucault ne

zanika, da materialni svet zunaj diskurza ne obstaja, pravi pa, da zunaj diskurza nič nima pomena (Hall 1997).

Isti diskurz, ki označuje način razmišljanja ali stanje znanja v določenem času, se pojavi v različnih tekstih in v številnih različnih institucijah znotraj družbe. Foucault trdi, da v vsakem obdobju diskurz proizvaja oblike znanja, objekte, subjekte ter prakse znanja, ki se radikalno razlikujejo od obdobja do obdobja, niti ni nujno, da med obdobji obstaja kontinuiteta. Nekateri kritiki so Foucaultu očitali, da je v koncept diskurza skušal zajeti preveč stvari (glej Hall 1997: 51).

Fowler poveže ideologijo in diskurz, saj pravi, da je ideologija že vpeta v sam diskurz. Nujno je izbrati tisti stil diskurza, ki je v določenem primeru primeren, in spremljajoče ideje mu bodo avtomatično sledile. Fowler poudarja, da diskurz oblikuje tudi novinarja samega. Diskurz torej v tem kontekstu družbeno ter institucionalno proizvaja ideologijo, zakodirano v jeziku (glej Fowler 1991: 42).

7.3 Novinarski diskurz

Vsak diskurz, tudi novinarski, »stoji v odnosu do sveta in konkretizira določen projekt obstanka v svet,« pravi Miščević (v Košir 1988: 11). Diskurz se tako uresničuje kot govor v določenem času in prostoru, ki prepleta določene mehanizme – od jezikovnih do ideoloških (glej Košir 1988: 11). Novinarski diskurz se dogaja oziroma izvršuje v množičnih medijih, ki omogočajo javno komuniciranje. Vendar, opozarja Koširjeva (1988: 11), množično-komunikacijski sistemi nikjer niso avtonomni, saj so povsod le podsistemi dominantnih sfer. To pa odločilno vpliva na odnos novinarskega diskurza do stvarnosti.

Novinarstvo kot avtorska pripoved je obenem ideološka sila, saj komunicira ne le dejstva, ampak tudi kako ta dejstva razumeti in jih osmisliti. Ker skoraj vedno obstaja več načinov razumevanja in interpretiranja tudi najbolj nevtralnih dejstev, je novinarstvo arena za tekmovanje med različnimi načini interpretacije (glej McNair 1998: 7).

Novinarstvo ni le prezentacija novih ali uporabnih podatkov. Manifestira se skozi pisanje, govor ali zvok ter sliko, vključuje pa naslednje osnovne tipe novinarskih izdelkov: poročilo, reportažo, komentar ali kolumno, intervju in uvodnik. Vsak od teh tipov ima svoj retorični stil, estetske konvencije ter komunikacijske

funkcije, vendar vsak posebej in vsi skupaj tvorijo novinarski diskurz. Novinarstvo McNair (1998) opiše kot k dobičku usmerjen, nenehno rastoči sektor medijskega trga, ki je ključni vir informacij o svetu v katerem živimo, in je bistveni element pri vzdrževanju ter upravljanju s političnimi, ekonomskimi ter družbenimi odnosi. Novinarstvo v vseh svojih oblikah, pravi McNair (1998: 12), je predvsem konstrukt: »intelektualni produkt, ki v sebi združuje tehnološko, ekonomsko, politično ter kulturno zgodovino družb, znotraj katerih nastaja /.../«.

Kaj vse oblikuje novinarski diskurz? McNair (1998) navaja naslednje družbene faktorje: profesionalna kultura (etika, estetski kodi ter konvencije) in organizacijske omejitve (npr. roki, uredniška politika), politični pritiski (cenzura, lobiranje, regulacija), tehnološke možnosti ter omejitve (internet, tehnike elektronskega zbiranja novic), ekonomski pritiski (zahteve trga in lastnikov), taktike in strategije novinarjevih virov (odnosi z javnostmi, »news management«).

8. MNOŽIČNI MEDIJI

Novinarski diskurz se realizira preko množičnih medijev. Množični mediji so po Splichalu (v Košir 1988: 14) opredeljeni za sredstva (posrednike oziroma kanale), ki kvantitativno omogočajo povečanje obsega produkcije sporočil in razširjajo krog sočasno komunicirajočih s premagovanjem prostorske in časovne distance med ljudmi. France Vreg (v Košir 1988: 14) kot funkcije množičnih medijev povzema ter navaja:

- legitimizacija oblasti in pomoč pri izvajanju oblasti (po Habermasu);
- reprodukcija kapitalskih in mezdnih odnosov (po Holzerju);
- zagotavljanje hegemonije vladajočega razreda (po Gramsciju);
- so temeljna sestavina ideoloških ter državnih represivnih aparatov (po Althusserju).

Množični mediji ne prinašajo nekih novih spoznanj o svetu, ampak utrjujejo že utrjeno ter potrjeno podobo sveta, kar je v interesu predvsem politične in ekonomske sfere (glej Košir, 1988: 14). Množični mediji torej sveta ne prezentirajo, temveč ga re-presentirajo.

Množični mediji omogočajo javno oziroma množično komuniciranje, ki je namenjeno velikemu, raznovrstnemu ter anonimnemu občinstvu. Zato pod terminom množično sporočanje pojmujeemo tisto komuniciranje, čigar sporočila so posredovana javno, so pogosto naravnana tako, da sočasno dosegaajo čim več članov občinstva, čeprav so sporočila minljiva. Sporočevalec običajno deluje v kompleksni organizaciji z velikimi stroški (Wright 1959).

Množični mediji, kot so dnevni tisk, radio, televizija itd., opravljajo štiri osnovne funkcije:

- informacijsko funkcijo preko katere občinstvo seznanjajo z dogodki;
- interpretacijsko funkcijo, ki občinstvu omogoča, da si oblikuje mnenje;
- socializacijsko funkcijo, ki omogoča prenos znanja med generacijami;
- zabavno funkcijo, katere namen je zabavati ter razvedriti občinstvo (glej Erjavec 1999: 10).

8.1 Množični tisk v Sloveniji danes

V Sloveniji imamo 8 dnevnikov, od tega 4 nacionalne dnevnike (*Delo*, *Dnevnik*, *Večer in Primorske novice*), nacionalni finančni dnevnik *Finance*, 2 tabloida (*Direkt* in *Slovenske novice*) in športni dnevnik *Ekipa*.

Zelo je razvit tudi trg regionalnih časopisov, med katerimi naj omenim *Dolenjski list*, *Gorenjski glas*, *Vestnik Murska Sobota* idr., poleg tega pa številne tednike in mesečnike, ki jih po področjih lahko razdelimo v naslednje kategorije: dom, narava, hišni ljubljenci; družina, moški, ženske; izobraževanje; kultura; mejne znanosti; posel, finance, menedžment; splošni interesi; otroški in mladinski tisk itd. (glej Erjavec 1999: 20-21).

8.2 Katoliški tisk v Sloveniji

Med mediji, ki so katoliške vsebine, je največ tiskanih medijev. Po podatkih iz Razvida medijev Ministrstva za kulturo (<http://www.kultura.gov.si/index.php?id=7752>, 2. 3. 2006) izhaja v Sloveniji 19 časopisov s katoliško vsebino.

Edini tednik je *Družina*, mesečnikov je devet, med slednjimi pa so razširjeni predvsem mesečnik za mlade *Ognjišče*, mesečnik za šolsko mladino *Mavrica*, mesečnik za bolne *Prijatelj*, mesečnik o misijonih *Misijonska obzorja* itd.

Med bolj bran katoliški tisk lahko štejemo tudi lokalna škofijska glasila, od katerih pa je med mediji na spletni strani RKC omenjen samo cerkveni list krške škofije *Nedelja*. Prav tako je na omenjenem spletnem naslovu zapisano, da izhaja še več drugih časnikov, namenjenih posameznim duhovnostim in gibanjem v Cerkvi, med verski tisk pa štejejo tudi uradno glasilo slovenskih škofij z naslovom *Sporočila slovenskih škofij* (<http://www.rkc.si/zdruzen/mediji.html>, 2. 3. 2006).

8. 3 Tedniki, uporabljeni v raziskavi

V nadaljevanju diplomskega dela se bom osredotočila na prispevke, objavljene v tednikih *Družina*, *Mag* in *Mladina*. Prvi je katoliški tednik, drugi desno orientiran tedenski magazin, *Mladina* pa ima na slovenskem medijskem trgu posebno vlogo, še iz časov razpada nekdanje Jugoslavije. Predstavila jih bom po abecednem vrstnem redu.

8. 3. 1 Družina

Družina, ki izhaja od leta 1952, je bila sprva list goriške administrature, kmalu za tem pa je prerasla v slovenski verski časopis. Najprej je izhajala štirinajstdnevno, leta 1972 pa je postala tednik. Leta 1995 je *Družina* povečala obseg na 24 strani, jeseni leta 1998 pa na 32 strani. Ima mesečno prilogo *Naša Družina*. Kot je zapisano na spletni strani *Družine*: »Na svojih tedenskih straneh prinašamo novice iz življenja Cerkve v Sloveniji in v svetu, objavljamo komentarje, reportaže, poročamo o kulturnih dogodkih in množici drugega, kar je pomembno za slovenskega kristjana« (<http://www.druzina.si/icd/spletnastran.nsf/osnovniPodatki/tednik>, 4. 3. 2006).

Do leta 2000 je izhajalo po 50, potem pa po 52 številkih tednika *Družina*. Imajo okoli 95 odstotkov naročnikov. Tiskajo jo v nakladi približno 54.000 izvodov, praznične številke pa v nakladi 75.000 izvodov (<http://www.druzina.si/icd/spletnastran.nsf/osnovniPodatki/tednik>, 4. 3. 2006).

Po nacionalni raziskavi branosti¹¹ podjetja Cati je bil povprečni doseg enega izida *Družine* po metodi zadnjega branja, glede na celotno populacijo od 10 do 75 let, v prvem polletju leta 2006 7,9 odstotka. Povprečni doseg enega izida *Družine* je dosegel 135 tisoč bralcev (<http://www.nrb.info/podatki/index.html>, 20. 8. 2006).

8. 3. 2 Mag

Tedenski magazin *Mag* je bil ustanovljen leta 1995, in sicer po modelu nemškega *Spiegla* (glej Erjavec 1997: 153). Naklada *Maga* danes znaša 14.500 izvodov. V zadnjem letu je *Mag* doživel korenite spremembe v lastništvu, saj ga je 22. decembra 2005 prevzelo časopisno in založniško podjetje Delo.

Podjetje Cati, ki se ukvarja z raziskavami branosti slovenskih časopisov je ugotovilo, da je v prvi polovici leta 2006 povprečni doseg ene številke *Maga* 2,4 odstotka, povprečni doseg posameznega izida je znašal 41 tisoč bralcev (<http://www.nrb.info/podatki/index.htm>, 20. 8. 2006).

8. 3. 3 Mladina

Revija *Mladina* je bila ustanovljena leta 1943 kot časopis mladinske komunistične organizacije. V začetku je pokrivala raznolike teme – od pop kulture, rekrutiranja mlajših generacij za prostovoljno delo do povečevanja nekdanjega jugoslovanskega voditelja Tita in zagovarjala osnovne principe socialističnega režima.

Začetek 80. let preteklega stoletja je *Mladina* postopoma začela »rušiti« simbole ter tabuje socialistične družbe. Po tem, ko so *Mladinini* novinarji večkrat »napadli« privilegiran položaj vojske, je slednja leta 1988 začela gonjo proti tedniku. Pod pretvezo obtožb, da so ukradli vojaško skrivnost, se je začel proces proti glavnemu uredniku in dvema novinarjema, kar je pri Slovencih naletelo na močan odpor, ki je nenazadnje vodil tudi v osamosvojitve Slovenije. »*Mladina* je postala simbol demokratičnih sprememb za vse Slovence. /.../ To so bili srečni dnevi za Slovenijo: fašisti in anarhisti so drug drugega držali za roke in brali *Mladino*. (<http://yellow.eunet.si/yellowpage/0/mediji1/mladina/ml-info.html>, 23. 4. 2006)

¹¹ Kot bralec šteje vsak, ki je bral ali vsaj prelistal katerikoli izvod revije ali časopisa v določenem časovnem okviru (<http://www.nrb.info/podatki/index.html>, 20. 8. 2006).

Kadar so oblasti prepovedale izid posamezne številke *Mladine*, je bila naslednja številka razprodana. Njena cirkulacija se je povzpela nad 80 tisoč. Danes je posamezna številka *Mladine* natisnjena v okoli 19.500 izvodih, njen povprečni doseg posameznega izida v prvi polovici leta 2006 je bil 4,6. Povprečno je posamezno številko *Mladine* je v omenjenem obdobju prebralo 78 tisoč bralcev (<http://www.nrb.info/podatki/index.html>, 20. 8. 2006).

Mladina je ohranila svojo kontroverzno vlogo na slovenskem medijskem trgu. Osredotočena na notranje zadeve je *Mladina* ostala kritična tudi do novih demokratično izvoljenih oblasti, kar se kaže tudi v citatu na predstavitveni spletni strani tednika: »*Mladina* ni samo pes čuvaj, je pes čuvaj, ki laja (<http://yellow.eunet.si/yellowpage/0/mediji1/mladina/ml-info.html>, 23. 4. 2006)«.

9. METODOLOGIJA

9.1 Kritična diskurzivna analiza

Kritična diskurzivna analiza je kvalitativna sociološka metoda, ki v ospredje postavlja družbene odnose, odnose moči, ki se odražajo v diskurzu, in analizo diskurzivnega konstruiranja družbe oziroma njegovega konstruiranja skozi družbo (glej Kamin 2004: 91). Osnova kritične diskurzivne analize je razumevanje ter kritika družbe in razvijanje orodij, s katerimi lahko demonstriramo mesto jezika v konstruiranju in reguliranju družbe. Namen analize ni skoncentriran na preučevanje jezika, temveč diskurza oziroma odnosov med strukturo ter človeškim delovanjem, ki se lahko odraža tudi v jeziku (Kamin 2004).

Cilj novejših teoretsko-metodoloških pristopov je celostno raziskovanje družbene realnosti, ne pa samo posameznih ravni, zato kritično diskurzivno analizo uporabljamo za raziskovanje odnosov med ravnmi realnosti. Tanja Kamin (2004: 93) pravi, da je pozornost kritične diskurzivne analize usmerjena »k predponama 'med' ('inter') in 'so' ('kon') oziroma h konceptoma med-tekstualnosti (oziroma inter-tekstualnosti) ter so-tekstualnosti (oziroma kon-tekstualnosti).« Teksti, v katerih se kažejo diskurzi, se namreč nanašajo na druge tekste ter njihove diskurze in so zato med-tekstualni, hkrati pa so teksti vselej umeščeni v politične, zgodovinske ter kulturne okoliščine in zato so-tekstualni (Kamin 2004).

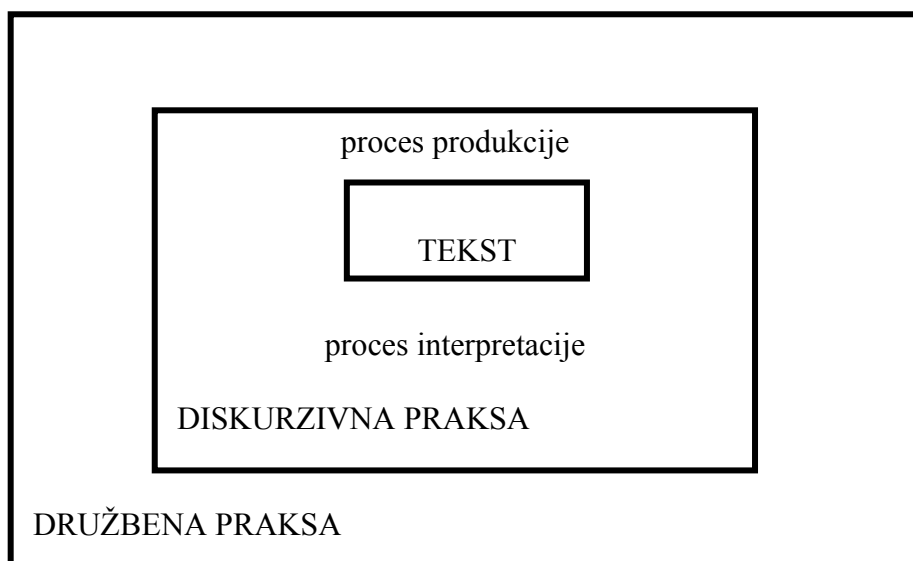
Svoj pristop k kritični diskurzivni analizi Norman Fairclough ponazarja s spodnjim modelom iz katerega je razvidno, da ima vsak diskurzivni dogodek oziroma model tri dimenzije:

- dimenzijo teksta¹², ki je povezana z jezikovno analizo teksta;
- dimenzijo diskurzivne prakse¹³, ki je povezana s procesoma produkcije ter interpretacije teksta;
- dimenzijo družbene prakse (glej Fairclough 1992: 71-73).

¹² S tekstom Fairclough označuje tako pisana kot tudi govornjena besedila, poleg tega pa še vizualne učinke (npr. fotografije, grafikoni itd.). Njegov pogled na tekst je multifunkcionalen, saj pomenska (*ang. ideational*), medosebna (*ang. interpersonal*) in tudi tekstualna funkcija jezika simultano delujejo v vsakem tekstu. Avtor poudarja, da analiza teksta nikoli ne moremo izolirati od analize diskurzivne ter družbenokulturne prakse (glej Fairclough 1995: 17).

¹³ Kritična diskurzivna analiza vidi diskurzivne prakse kot skupnost mrež, katere Fairclough poimenuje diskurzivni red. Diskurzivni red družbene institucije ali družbenega področja oblikujejo diskurzivni tipi, ki se v tej instituciji oziroma na tem področju uporabljajo. Bistvo diskurzivnega reda je poudariti razmerja med različnimi diskurzivnimi tipi (Fairclough 1995: 55).

Skica 9. 1: Faircloughov tridimenzionalni koncept diskurza

Vir: Fairclough, Norman (1992: 73): *Discourse and Social Change*.

Za Fairclougha je pri analizi posameznega teksta bistveno, da se zavedamo njegove multifunkcijske narave, saj se v vsakem tekstu sočasno pojavljata procesa reprezentacije sveta in družbene interakcije. Zato tudi predpostavlja, da tekst in jezik sočasno delujeta tako pomensko (ang. ideationally), medosebno (ang. interpersonally) in tekstualno. Pomenskost delovanja jezika in teksta se kaže v reprezentaciji sveta ter izkušenj, medosebnost v konstruiranju družbene interakcije med udeleženci diskurza, tekstualnost pa v povezovanju delov teksta v celoto oziroma v povezovanju teksta s kontekstom (Kamin 2004).

Model kritične diskurzivne analize torej vključuje dialektični odnos med družbenimi strukturami in človeškim delovanjem ter raziskuje napetost med družbeno oblikovalno in družbeno konstitutivno vlogo jezika. Raba jezika vedno oblikuje družbene identitete, odnose, vedenje itd. In obratno: identitete, odnosi, vedenje vedno oblikujejo družbeno rabo jezika oziroma diskurz (glej Kamin 2004: 96).

Učinkovitost kritične diskurzivne analize je, po Faircloughovem mnenju (v Kamin 2004: 96), da naredi zamegljene odnose moči med diskurzom in družbo prepoznavne. Ideološki učinek medijskega jezika vključuje določen način reprezentiranja sveta, določene konstrukcije družbenih identitet in določene konstrukcije družbenih odnosov (glej Fairclough 1995: 12). Za Fairclougha (1995) so

ideologije predpostavke, ki so največkrat v tekstu oblikovane kot implicitne domneve. Te prispevajo k produciranju in reproduciranju neenakih odnosov moči oziroma odnosov dominacije.

Če na kratko povzamemo: kritična diskurzivna analiza je analiza razmerij med tekstom, interakcijo in kontekstom. Z diskurzom pojmujeemo celoten proces družbene interakcije, ki poleg teksta vključuje še procesa produkcije ter interpretacije. Povezava med tekstom in družbeno prakso oziroma kontekstom je indirektna, predstavlja pa jo diskurzivna praksa (Fairclough 1992, 1995).

9. 1. 1 Kritična analiza medijskega diskurza

Fairclough (1995: 16) meni, da moramo analizirati medijski jezik kot diskurz in da morajo biti lingvistične analize del diskurzivne analize medijev. Slednja se namreč ukvarja s teksti in prakso – tako diskurzivno, kakor tudi družbenokulturno. »Diskurzivno analizo,« pravi Fairclough (1995: 16-17) »lahko razumemo kot poskus s katerim želimo prikazati sistematične povezave med teksti, diskurzivno prakso in družbenokulturno prakso.« Kritična diskurzivna analiza namreč raziskuje napetosti omenjenih funkcij rabe jezika – družbeno oblikovalne in družbeno oblikovane.

Analiza kateregakoli diskurzivnega tipa – tudi medijskega diskurza – vključuje izmenjavo med dvema komplementarnima poudarkoma:

- komunikacijski (ang. communicative) dogodki
- diskurzivni red (glej Fairclough 1995: 56).

Na eni strani je raziskovalec določenega diskurzivnega tipa osredotočen na specifične komunikacijske dogodke (npr. na določene časopisne uvodnike, televizijske dokumentarne filme itd.), na drugi strani pa se vedno ukvarja tudi s splošnim – s strukturo diskurzivnega reda, kako se ta razvija v kontekstu družbenih ter kulturnih sprememb.

9. 1. 1. 1 Analiza komunikacijskih dogodkov

Kritična diskurzivna analiza komunikacijskega dogodka je analiza odnosov med tremi dimenzijami dogodka – tekstom, diskurzivno prakso in družbenokulturno prakso. Tekst je lahko pisan ali verbalen, slednji pa samo govorjen ali pa govorjen in

vizualen. Diskurzivna praksa označuje proces produkcije in potrošnje teksta, družbenokulturna praksa pa družbeno ter kulturno dogajanje, katerega del je tudi komunikacijski dogodek (glej Fairclough 1995: 57).

Tekst

Analiza teksta poleg tradicionalnih oblik lingvistične analize (besedišča in semantike, gramatike stavkov in manjših enot, fonologije, sistema pisanja) vključuje tudi analizo organizacije tekstov, ki so na višjem nivoju od stavkov in vključuje načine kako so ti med sabo povezani itd. Analiza se ukvarja tako s pomeni tekstov, kot njihovimi oblikami.

Tekst lahko analiziramo glede na štiri glavna področja: besedišče (ukvarja se predvsem s posameznimi besedami), gramatika (preučuje kako besede kombiniramo v stavke itd.), vezljivost (kako so stavki ter povedi povezani skupaj) in struktura teksta, ki preučuje večje organizacijske enote ter strukturo teksta. Če omenjenim področjem dodamo še moč izražanja (*ang. force of utterance*), vezljivost tekstov in intertekstualnost tekstov dobimo sedem vodil, ki tvorijo okvir za analizo tekstov in pokrivajo tako vidik produkcije ter interpretacije, kakor tudi formalne lastnosti tekstov (glej Fairclough 1992: 75).

- STAVEK

Je osnovna enota gramatike. Glavni elementi stavkov so skupine besed ali fraze. Stavke kombiniramo v bolj kompleksne povedi. Vsak stavek je multifunkcionalen in je zato kombinacija pomena, medosebnosti (identitet ter odnosov) in tekstualnega pomena (glej Fairclough 1992: 75-76).

- BESEDIŠČE

Za analizo je besedišče pomembno predvsem iz vidika alternativnega besedišča in njihove politične ter ideološke pomembnosti – predvsem v smislu kako lahko nekaj povemo drugače, »prebesedimo« oziroma kako so določena področja intenzivneje ubesedena kot druga. Poudarek je na pomenu besed in metaforah (glej Fairclough 1992: 77).

- VEZLJIVOST (*ang. cohesion*)

Ko preučujemo vezljivost, smo pozorni na to, kako so stavki med sabo povezani v povedi in kako so povedi naprej povezane v večje enote teksta. Povezavo dosežemo na različne načine: z uporabo besedišča skupnega semantičnega področja

(sporočevalskega kroga), s ponovitvijo besed, uporabo bližnjih sinonimov itd. (glej Fairclough 1992: 77).

- STRUKTURA TEKSTA

Gre za zgradbo teksta. Zanima nas, kateri elementi ali epizode so kombinirane in na kakšen način tvorijo na primer poročilo v časopisu. Takšno strukturiranje lahko veliko pove o sistemu znanja ter verovanja, domnevah o družbenih odnosih ter identitetah, ki so vgrajene v konvencijah tipa teksta (glej Fairclough 1992: 77-78).

- KONTEKST

Kontekst vsebuje tudi t. i. situacijski kontekst. Raziskovalci interpretirajo celotno družbeno prakso, katere del je diskurz, te interpretacije pa vodijo v domneve o pomenu teksta, ki reducira ambivalentnost tako, da izključuje določene možne pomene (glej Fairclough 1992: 81).

- MOČ IZRAŽANJA

Moč dela teksta je njegova akcijska komponenta, del njegovega interpersonalnega pomena. Implicira kakšna je njegova družbena vloga, katere govorne akte (ang. speech acts) uporablja, ko se udejanja (glej Fairclough 1992: 82).

- INTERTEKSTUALNOST

V osnovi je intertekstualnost lastnost teksta, da vsebuje dele drugih tekstov, ki so lahko eksplicitno označeni oziroma vpleteni v tekst, in ki jih tekst lahko asimilira, jim nasprotuje, ironično odgovarja itd. (glej Fairclough 1992: 84).

Diskurzivna praksa

Diskurzivna praksa komunikacijskega dogodka vključuje različne vidike procesa produkcije in potrošnje teksta. Za Fairclougha (1995: 59-62) ima diskurzivna praksa povezovalno vlogo med tekstom in družbenokulturno prakso. Ta povezava je indirektna.

Fairclough (1995: 61) razlikuje med lingvistično analizo teksta in intertekstualno analizo tekstov. Slednja tekste preučuje z vidika diskurzivne prakse, njen cilj je razkritje različnih žanrov ter diskurzov, ki so skupaj artikulirani v tekstu. Če je narava lingvistične analize deskriptivna, je medtekstualna analiza v večji meri interpretativna.

Družbenokulturna praksa

Analiza družbenokulturne prakse komunikacijskega dogodka lahko poteka na različnih nivojih abstrakcije. V kritično diskurzivno analizo lahko vstopajo različni vidiki družbenokulturne prakse, vendar moramo v grobem upoštevati vsaj tri: ekonomskega, političnega in kulturnega (Fairclough 1995).

9. 1. 1. 2 Analiza diskurzivnega reda

Druga perspektiva kritične diskurzivne analize medijev je analiza diskurzivnega reda. Medije Fairclough (1995: 63) postavi za vezni člen med javnimi in zasebnimi diskurzivnimi rede. Medijski diskurzivni red so oblikovale napetosti med nasprotujočima si elementoma: javnimi viri ter zasebnimi tarčami – tj. medijskimi potrošniki.

9. 2 Analiza izbire besed ter besednih zvez in analiza makropropozicij

V okviru kritične diskurzivne analize se bom v praktičnem delu diplomske naloge ukvarjala s tekstovno analizo medijskih tekstov, in sicer z analizo izbire besed ter analizo makropropoziciji.

Karmen Erjavec (v Bučar-Ručman 2006: 120) pravi, da je izbira besed ključnega pomena v predstavljanju nekega dogodka, osebe itd. javnosti preko novic. Izbira besed po njenem mnenju kaže na ideološko držo določene medijske hiše, predvsem pa novinarja. Mediji za poročanje o istih dogodkih uporabljajo (lahko tudi povsem) različne besede. Besedišče ni novinarjeva lastna kreacija, temveč je povezano z družbo oziroma kulturo v kateri novinar deluje (Erjavec 2003).

Če je analiza izbire besed namenjena manjšim enotam besedila, tj. besedam in besednim zvezam, se pri analizi makropropozicij ukvarjamo z »večjimi« enotami besedila. Kot pravi Bučar-Ručman (2006: 123) se semantika diskurza ukvarja tudi s pomeni v smislu propozicij. Po Erjavčevi (v Bučar-Ručman 2006: 123) je propozicija konceptualna struktura, sestavljena iz propozicije in enega ali več argumentov. Propozicija je torej po mnenju Erjavčeve celovita ideja določenega stavka ali več stavkov oziroma povedi, odstavka ali celega besedila.

Za Teuna van Dijka (1985: 74-77) je propozicija enotni koncept, ki ni nujno eksplicitno izražen v tekstu. Posamezne (makro)propozicije tvorijo hierarhično

makrostrukturo teksta, ki je sestavljena iz različnih nivojev. Vsak nivo tvorijo zaporedja (makro)propozicij, ki povzemajo zaporedja (makro)propozicij iz nižjega nivoja. Če poenostavim van Dijkov koncept: določena propozicija povzema prepozicije iz nižjega nivoja in je hkrati sestavni del propozicije na višjem nivoju. Če sledimo takšni hierarhični strukturi na koncu dobimo makropropozicijo, ki povzema celoten tekst. V medijih se ta makropropozicija največkrat izraža v naslovu, ne pa nujno (van Dijk 1985). Van Dijk (1985: 76-77) poudarja, da je ima sicer vsak tekst makrostrukturo, vendar je ta subjektivna – pisčeva oziroma bralčeva.

Analizirala sem 46 novinarskih prispevkov o Francu Rodetu v tednikih *Družina* (13 prispevkov), *Mag* (8 prispevkov) in *Mladina* (25 prispevkov). Nisem si izbrala v naprej določenega časovnega obdobja, v katerem bi spremljala, kaj so ti trije tedniki o Rodetu pisali, temveč sem si izbrala štiri dogodke, v katere je bil nadškof oziroma kardinal vpleten, in na podlagi teh dogodkov iskala novinarske prispevke, ki so neposredno ali posredno pisali o njem. S pomočjo arhivov različnih medijskih hiš¹⁴, sem dobila podatek kdaj se je posamezen dogodek zgodil oziroma kdaj je bil posredovan javnosti, nato sem pregledala po tri zaporedne številke posameznega tednika in iz vsake številke izbrala vse novinarske prispevke, ki so se nanašali na dogodek oziroma na Franca Rodeta.

V analizi kot primer navajam direktne citate iz tednikov v oklepajih, in sicer v narekovajih in z datumom objave. Kadar dobesedni navedek uporabim neposredno v tekstu, je datum objave zapisan v oklepaju za navedkom.

¹⁴ spletni arhiv Dela, spletni arhiv Dnevnika, spletni arhiv Večera, spletni arhiv RTV Slovenija, in spletni arhiv POP TV.

10. ANALIZA TEKSTOV

Za vir podatkov, ki jih bom analizirala, sem izbrala novinarske prispevke iz tednikov *Družina*, *Mag* in *Mladina*. Da bi ugotovila, kako so o dr. Francu Rodetu ti tedniki pisali in kakšno podobo o njem so s tem ustvarjali, sem izbrala v javnosti najbolj odmevne dogodke oziroma govore, katerih glavni akter je bil prav Rode. Izbira tem – o katerih sem v omenjenih časopisih iskala prispevke – se mi zdi logična, saj sem preučevala tiste, ki so v medijih in širši javnosti povzročile največ odzivov ter javnih razpravljanj. Te so: označenje 55. člena slovenske ustave, ki govori o pravici do abortusa, za sramotnega (avgust 1997), t. i. afera Strelnikoff (februar 1998), slovenski šolski sistem, ki naj bi ga Rode primerjal z dresuro nemških ovčarjev (januar in februar 1999), in posredovanje kardinala Rodeta pri slovenskem premieru za rešitev spora med italijanskim podjetjem Grassetto ter DARS-om (maj 2006).

Analizirala bom končne medijske produkte oziroma novinarske prispevke, ki so bili objavljeni v – časovno gledano – naslednjih treh številkah v analizi uporabljenih tednikov, ko se je določen dogodek zgodil oziroma ko so v javnost preko medijev prišle informacije o določenem dogodku ali izjavi.

Kot pravi Karmen Erjavec (v Bučar-Ručman 2006: 112) lahko z analizo lingvistične strukture ter diskurzivnih strategij v širšem družbenem kontekstu odkrijemo ideologije in družbeni pomen, ki je izražen v diskurzu. Tako s pomočjo analize izbire besed ter analize makropropozicij v okviru širšega družbenega konteksta nameravam ugotoviti, kako so izbrani tedniki poročali o zgoraj naštetih temah in v kakšni novinarski zvrsti je bila podana bralcem – v obliki vesti, poročila, komentiranega poročila, komentarja itd.

10.1 Analiza izbire besed ter besednih zvez o Francu Rodetu

Dogodek 1 (15. 8. 1997): Nadškof in metropolit dr. Franc Rode je na katoliški praznik Marijinega Vnebovzetja v pridigi na Brezjah med drugim dejal: »In tu bratje in sestre, smo pred problemom splava, ki ga ne morem neomeniti. Tu je tisti sramotni 55. člen slovenske ustave, ki je dejansko v nečast naši deželi.« V 55. členu Ustave Republike Slovenije je staršem zagotovljena pravica svobodnega odločanja o rojstvu otrok oziroma t. i. pravica do splava.

V *Družini* so o nadškofovi pridigi na Brezjah pisali pozno – v številkah 34 (31. 8. 1997), 35 (7. 9. 1997) in 36 (14. 9. 1997). Objavljeni so bili štirje komentarji, in sicer »O napadih, ki postajajo dolgočasni«, »Vik in krik«, »Kaj je Slovencem?« ter »Kar imejte svojih deset zapovedi!«.

Mag je o pridigi ter odzivih nanjo poročal relativno malo, in sicer sta o tej temi nastala le en komentar »Splavarjenje«, ki je izšel v 35. številki (27. 8. 1997) in reportaža »Muke po liberalcih«, ki je izšla teden kasneje (3. 9. 1997, št. 36).

Najbolj obširno so se o Rodetovi pridigi ter njegovih stališčih razpisali v *Mladini*. Številke 33 (19. 8. 1997), 34 (26. 8. 1997) in 35 (7. 9. 1997) so polne novinarskih prispevkov, ki se omenjene tematike dotikajo direktno oziroma posredno. Neposredno o nadškofu pišejo v dveh komentiranih vesteh v rubriki 8 dni na teden (»Civilisti proti svobodni izbiri«, »Odmevi na nadškofovo programsko pridigo«), uvodniku »Svetost pravice do izbire«, dveh reportažah (»Hudičev člen« in »Ponižanje žensk«), dveh komentarjih (»Med lažjo in manipulacijo«, »Novi križarski pohod«), treh satirah v rubrikah Rolanje po sceni in Dinamit. Posredno pa se na tematiko pravice do splava in brezijansko pridigo navezujejo še uvodnik »Ne dmomovinska – spolna vzgoja!«, reportaža »Beneficirano materinstvo«, dva komentarja (»Zavržena Florenca, pozabljene Atene«, »Samo milijon nas je. Žensk v Sloveniji.«) ter intervju »Stiske nezaželenih nosečnosti«.

Tabela 10. 1: Prikaz izbire besed in besednih zvez v objavah o dogodku 1

Objavljeno v:	Izbira besed in besednih zvez
<i>Družina</i>	zadnji napadi na ljubljanskega nadškofa in metropolita dr. Franca Rodeta niso nič drugega kot izraz onemoglega besa in slabo prikritega sovraštva do katoliške Cerkve in njene vloge v demokratični slovenski družbi; nadškof Rode na Brezjah ni rekel ničesar takšnega, kar ne bi ves čas ponavljali vsi škofje in duhovniki; nadškof Rode je s svojim prihodom na mesto ljubljanskega nadškofa in metropolita v slovensko javnost prinesel nekaj več jasnosti in preglednosti; hvala Bogu, nadškof Rode ima vsak teden več pridig; je (<i>nanaša se na Franca Rodeta, op. a.</i>) tudi odločen nasprotnik samomorov, evtanazije, mamil in drugih nevarnosti, ki ogrožajo slovenski narod; zagovarja pa (<i>nanaša se na Franca Rodeta, op. a.</i>) življenje, druge človekove pravice in je zelo zavzet za čast slovenske dežele; nadškof pa pove znano in že tolikokrat povedano stališče katoliške Cerkve in je takoj deležen odrekanja pravice, da o tem sploh govori;

	<p>nikogar drugega ni, ki bi zakričal, da je to naš narodni samomor; metropolit ni imel političnega govora, ampak pridigo na enega največjih katoliških praznikov; lepa in globoka pridiga; najvidnejša in najbolj spoštovana oseba, ki jo pozna svet v povezavi s Slovenijo;</p>
<i>Mag</i>	<p>to (<i>da je »vsaka izjava katerega od vplivnejših akterjev slovenske javnosti že vredna komentiranja«, op. a.</i>) velja tudi za pridigo slovenskega nadškofa in metropolita dr. Franca Rodeta; v njej se je obregnil ob splav in ustavo; besede, ki so po zaslugi shiranih občil dosegle vsako slovensko družino; »ekscentrični« nadškof naj bi s svojo pridigo skušal splaviti kar samo državo; kot predstavnik bojujoče se cerkve naj bi razglasil vojno slovenski državi, drugim verskim skupnostim in nevernikom; tudi zadnja razprava o tem, ali je nadškof v govoru presešel svoja pooblastila in »udaril v državo in demokracijo«, je pokazala, da pride ustavni člen o ločitvi cerkve od države laicističnim glasnikom vedno prav, ko je treba cerkev tiščati v zakristije; gre (<i>»medijsko odmevanje brezijanske pridige«, op. a.</i>) za politično uvajanje v mesece, ko se bo začel nov krog pogovorov med državo in cerkvijo; že v prvih izjavah po svojem imenovanju je nadškof dejal, da je vprašanje šole zanj »bistvenega pomena«; tudi v zloglasni pridigi na Brezjah je bil odločen;</p>
<i>Mladina</i>	<p>s programsko izjavo, češ da je potrebno iz slovenske ustave izbrisati 55. člen; vsekakor je dovolj dobro poskrbel za publiciteto; slovenska cerkev se je šele s tem Rodetovim nastopom pravzaprav zares priključila »pravovernemu« vatikanskemu načinu razmišljanja; skrb za dvig rodnosti s prepovedjo splava je vsaj licemerna; nadškof vendarle samo zastopa vatikansko politiko; Rode je z govorom, v katerem je robantil, da je 55. člen ustave sramoten, nekoliko presenetil slovensko občestvo; metropolit je sprožil celo salvo gorkih; militantni nadškof; aktualno bitko pa bojuje gospod nadškof Franc Rode, ki biča ustavo in zagovornike pravice do splava; ta togost, netaktnost in skreganost z realnostjo ljubljanskega nadškofa pa izvira iz samega cerkvenega ustroja; nadškof Rode je napovedal boj proti splavu in nebrzdani spolnosti; znamenita pridiga v Brezjah; vse, kar je v zadnjih mesecih govoril, je sicer bilo vizionarsko, navdahnjeno s pogledom v prihodnost; nikdar ni tako odločno, z glasom Eminence iz še legendarnejše Butnskale, podčrtal, da bi kazalo neke domislice uresničevati z vso potrebno gorečnostjo; vrednotam se dr. Rode kakopak ni mogel izogniti; avtor programa slovenske RKC;</p>

<p>zdaj je zavel nov veter; nov nadškof, nove zahteve; propad naroda naj bi po metropolitovem mnenju preprečila prepoved splava; nadškof meril na ovčice, a je ustrelil kozla; ne vemo sicer, zakaj je za zadnjo, a ne poslednjo točko svojega križarskega pohoda na pogansko Slovenijo nadškof izbral ravno velikošmarenško pridigo; zaletavi nadškof; skrajno agresiven, nestrpen in netakten cerkveni dostojanstvenik; kaj pa v če nadškof ni v čast dežele?</p>

Naj omenim, da je bila pridiga na Brezjah 1997 ena prvih bolj odmevnih pridig takrat novega nadškofa ter slovenskega metropolita dr. Franca Rodeta, zato je bil buren odziv medijev pričakovan, saj Rodetovi predhodniki v svojih govorih niso bili tako neposredni. Pisci v *Družini*, kakor tudi v *Magu*, so vseskozi poudarjali, da nadškof Rode zgolj sledi vatikanski politiki, ki ima do določenih področij – kot je na primer splav – jasno izoblikovana stališča. To lahko sklepamo iz naslednjih besednih zvez: »nadškof Rode na Brezjah ni rekel ničesar takšnega, kar ne bi ves čas ponavljali vsi škofje in duhovniki« (Družina, 31. 8. 1997), »nadškof pa pove znano in že tolikokrat povedano stališče katoliške Cerkve« (Družina, 31. 8. 1997). V katoliški *Družini* zasledimo osebno prizadetost, saj po njihovem mnenju mediji ne napadajo le nadškofa Rodeta, temveč odzivi medijev na pridigo odražajo tudi prikrito sovražstvo do slovenske RKC na sploh (»so izraz onemoglega besa in slabo prikritega sovraštva do katoliške Cerkve in njene vloge v demokratični slovenski družbi«, 31. 8. 1997). Rodeta imajo za enega najbolj uglednih Slovencev v svetu (»najvidnejšo in najbolj spoštovano osebo, ki jo pozna svet v povezavi s Slovenijo«, 7. 9. 1997), ki je s svojim (ponovnim) prihodom v slovenski prostor prinesla več jasnosti, preglednosti, angažiranosti itd. Opisujejo ga kot drznega, a poštenega človeka, ki je velik domoljub. Zanje prihod Rodeta na mesto ljubljanskega nadškofa ter metropolita pomeni začetek novega obdobja za RKC na Slovenskem ali kakor je zapisano v enem izmed omenjenih komentarjev: »Hvala Bogu, nadškof Rode ima vsak teden več pridig« (31. 8. 1997).

V *Magu* so odmevnost Rodetove pridige pripisovali poletnem zatišju na politični sceni oziroma shiranosti občil v počitniškem času ter političnem uvajanju v nov krog pogovorov med državo in cerkvijo. Zasledimo naklonjenost nadškofu, saj ga opisujejo kot odločno osebo, ki v pogajanjih ne bo popuščala. *Mag* povzema pogled

drugih medijev, a se na tej točki od njih distancira tako, da njihove oznake ter komentarje postavi v narekovaje (»'ekscentrični' nadškof naj bi s svojo pridigo«, 27. 8. 1997; »ali je nadškof v govoru presešel svoja pooblastila in 'udaril v državo in demokracijo'«, 3. 9. 1997).

Mladina je v primerjavi z *Družino* in *Magom* nadškofu namenila več prostora. Ta je prav tako zapisala, da se slovenski RKC s prihodom novega nadškofa obeta nova era (»zavel je nov veter«, 26. 8. 1997) in ugotavlja, da bo slovenska cerkev z Rodetom na čelu odslej zelo dosledno sledila vatikanski politiki (»še s tem Rodetovim nastopom pravzaprav se je zares priključila 'pravovernemu' vatikanskemu načinu razmišljanja«, 26. 8. 1997). Poudarjajo, da je sicer dr. Rode imel vedno precej vizionarski pogled na slovensko RKC, vendar je s pridigo na Brezjah jasno naznanil, da se bo v slovenskem verskem in družbenem prostoru marsikaj spremenilo (»začenja križarski pohod na pogansko Slovenijo«, 7. 9. 1997). S tem se po mojem mnenju jasno opredelijo, kako bodo o njem pisali tudi v prihodnje, čeprav ga – vsaj po nekaterih besednih zvezah sodeč – ne jemljejo preveč resno (»nadškof meril na ovčice, a je ustrelil kozla«, 26. 8. 1997; »nikdar ni tako odločno, z glasom Eminence iz še legendarnejše Butnskele, podčrtal, da bi kazalo neke domisljice uresničevati z vso potrebno gorečnostjo«, 26. 8. 1997). Priznavajo, da je vsekakor dobro poskrbel za svojo publiciteto. V prispevkih zasledimo vrsto pridevnikov ter besednih zvez, ki opisujejo domnevno osebnost dr. Rodeta, in sicer: skrajno agresiven, nestrpen in netakten cerkveni dostojanstvenik, zaletavi nadškof, militantni nadškof. V nasprotju z *Družino* za katero je nadškof najvidnejši in najbolj spoštovani Slovenec v svetu, si v *Mladini* zastavljajo (retorično) vprašanje: »Kaj če nadškof (*in ne* 55. člen ustave, op. a.) ni v čast naši državi?« (*Mladina*, 7. 9. 1997).

Dogodek 2 (7. 2. 1998): *Glasbena skupina Strelnikoff izda zgoščenko z naslovom Bitchcraft; na njenem ovoju je podoba Marije z Brezij, ki namesto Jezusa v naročju drži podgano.*

T. i. afero Strelnikoff je sprožil uvodnik nadškofa in metropolita Rodeta z naslovom Merili so v srce, ki je bil objavljen na prvi strani 8. številke *Družine*, 22. 2. 1998. V naslednjih treh številkah *Družine* (1. 3., 8. 3. in 15. 3. 1998) so bili v najbolj branem katoliškem tedniku objavljeni še štiri komentarji (»Svet sovraštva in sloganov«, »Strel v polno«, »Umetnost in nespametni odzivi«, »Vemo, Marija, zakaj«), en uvodnik (»Protest in molitev«), eno naznanilo (»Spravna pobožnost na

Brezjah«), ena reportaža (»Danes je dan za odpuščanje«) in en intervju (»Odgovarjamo predvsem z molitvijo«). V *Družini* v povezavi z dogajanjem malo omenjajo nadškofa Rodeta.

O t. i. aferi Strelnikoff sem pregledala naslednje izdaje *Mladine*: št. 8 (24. 2. 1998), št. 9 (3. 3. 1998) in št. 10 (10. 3. 1998). V omenjenih številkah so v *Mladini* na to temo objavili dva uvodnika (»Mati. Kaj so ti storili.«, »Podgana – simbol pohlepa.«), dva komentarja (»Proti zlodeju z molitvijo«, »Zadnja Marijina skušnjava«), tri reportaže (»Napadi na Cerkev«, »Maša za bogokletnike«, »Zgodovina bogoskrunstva«), dve komentirani poročili (»Mati. Kaj so ti storili!«, »Bogokletstvo na internetu«), eno komentirano vest (»Nadškof pri Kučanu«), 2 satiri (v rubrikah Rolanje po sceni in Dinamit), eno foto-satiro (z naslovom Kratki kurz iz nauka o Bogu) in en strip z naslovom Afera v podganji fari.

Mag je o aferi pisal v manjšem obsegu kot *Mladina*. V številkah 8 (25. 2. 1998), 9 (4. 3. 1998) in 10 (11. 3. 1998) sta bila objavljena 2 komentarja (»Primitivci«, »Podganotvorci«), 1 reportaža (»Podganja demokracija«), izjava Dnevnikovega kolumnista Vlada Miheljaka v rubriki Eksplozivno in reportaža Kraljice smetišč, ki je posredno povezana z afero, saj govori o podganah kot glodalcih, njihovem razmnoževanju, jih opisuje kot glavne prenašalke bolezni itd. V naštetih prispevkih nadškof in metropolit dr. Franc Rode ni direktno omenjen, ne kot povod afere niti kot eden izmed njenih akterjev. *Magovi* novinarji ter komentatorji se sicer odkrito postavljajo na stran RKC. Gre torej za odsotnost prisotnega ali kot je dejal Fairclough (1992, 1995) v diskurzu je vključeno tudi to, kar je iz njega izključeno.

Tabela 10. 2: Prikaz izbire besed in besednih zvez v objavah o dogodku 2

<i>Objavljeno v:</i>	<i>Izbira besed in besednih zvez</i>
<i>Družina</i>	da nima (<i>nadškof Rode, op. a.</i>) toliko civilizacijske izkušnje, da bi dostojanstveno požrl sramotenje Božje Matere in se svetovljansko delal, kot da se ni zgodilo nič! Ne modrosti pa res ni pokazal! Ja, takole prizadetost vseh kristjanov komentirajo »kulturni ljudje, ki se na umetnost spoznajo«!; romarji, ki so s svojo navzočnostjo potrjevali globoko sporočilnost celodnevne zbiranja ob brezjanski Mariji, ubesedeno v nadškofovem nagovoru; občutenje zbranih je povzel ljubljanski nadškof in metropolit dr. Franc Rode;
<i>Mag</i>	/

Mladina	<p>Franc Rode je recenziral novo ploščo skupine Strelnikoff; ni bilo treba čakati niti en teden in že se je oglasil sam nadškof; ogorčeni nadškof je ugotovil; je »poštenjak« (nanaša se na Franca Rodeta, op. a.) še izjavil o brezjanski Mariji; Rodetov protest bi bil, če bi ostal na ravni besed, pravzaprav samo pričakovana reakcija; stvari so šle čez rob; RKC v Sloveniji je po nadškofovem pozivu najprej poskrbela, da se je dvignila vsa militantna katoliška civilna družba; njegova (nanaša se na Franca Rodeta, op. a.) reakcija nedvoumno priča, da se je v njem (podgani kot simbolu, op. a.), vsaj nezavedno, prepoznal; v uvodniku je ugotovil (nanaša se na Franca Rodeta, op. a.), da bi bila hujša žalitev vernikov nemogoča; ena izmed izjav, ki se je izgovorila nadškofu v enem izmed njegovih številnih govorov; dovolj dokazov je, da so se razmere z njegovim (nanaša se na Franca Rodeta, op. a.) prihodom na Ciril-Metodov trg zaostrele; Francisco Y Rode El Conquistador; nadškof z bolj odmevnim govorom kot predsednik; tokrat je žalitev in udarec po vrednotah prenesel (nanaša se na Franca Rodeta, op. a.) na način prvih kristjanov. Jasno, z nekaj ciničnega dodatka; veličasten je bil tudi nastop glavnega akterja, ljubljanskega nadškofa in slovenskega metropolita dr. Franca Rodeta; kljub pomirjajočemu uvodu v smislu sprave, ni ostal (nanaša se na Franca Rodeta, op. a.) pri načrtanih smernicah; naslovnica plošče je bila uporabljena kot povod za ostro kritiko družbene in državne ureditve; ker slavnostni govorec (nanaša se na Franca Rodeta, op. a.) ni mogel zaobiti skupine Strelnikoff, je pojasnil, kaj je sploh umetnost; sodobni slovenski inkvizitorji (nanaša se na Franca Rodeta in somišljenike, op. a.); slovenski moralni dogmatiki (nanaša se na Franca Rodeta in somišljenike, op. a.).</p>
---------	---

Družina je v okviru afere Strelnikoff o nadškofu in metropolitu dr. Francu Rodetu pisala kot o glasniku slovenskih kristjanov, ki so se zaradi naslovnice zgoščenke počutili osebno napadeni. To lahko zasledimo v besednih zvezah kot sta: »sporočilnost, ubesedena v nadškofovem govoru« (15. 3. 1998) in »občutenja je povzel« (15. 3. 1998). V povezavi z Rodetom sicer posredno uporabljajo opise kot so dostojanstveno, svetovljansko, modrost, kar lahko interpretiramo kot opis njegovih osebnostnih lastnosti: je svetovljan, dostojanstven, moder človek.

Mladinini pisci izpostavljajo nadškofovo – po njihovem mnenju – neupravičeno poseganje v umetnost (»je recenziral novo ploščo«, 24. 2. 1998; »oglasil se je sam

nadškof«, 24. 2. 1998; »je pojasnil kaj sploh je umetnost«, 10. 3. 1998). Poleg tega pa izpostavljajo, da je Rode več kot samo voditelj slovenske RKC, saj o njem pišejo kot o političnem akterju, tistem, ki ostro kritizira družbeno in državno ureditev. Poudarjajo, da gre za kontoverznega nadškofa ter metropolita, ki ga ne moremo enačiti z nobenim njegovim predhodnikom (»razmere so se z njegovim prihodom na Ciril-Metodov trg zaostrole«, 3. 3. 1998). Pripisujejo mu precej negativnih lastnosti kot so ciničen, nepredvidljiv (»izjava, ki se mu je izgovorila«, 3. 3. 1998; »ni ostal pri začrtanih smernicah«, 10. 3. 1998), vendar je hkrati vreden tudi občudovanja (»njegov govor je bolj odmeven kot predsednikov«, 26. 8. 1998). Njegove cinične izjave mu *Mladina* vrača z enako mero, saj pogosto v povezavi z njim tudi sami uporabljajo besedne zveze s cinično konotacijo kot so veličasten nastop glavnega akterja, ogorčeni nadškof, slavnostni govorec itd.

Dogodek 3 (18. 1. 1999): Na okrogli mizi v Kopru nadškof Rode slovenski šolski sistem (domnevno) primerja z dresuro za nemške ovčarje.

Družina je o dogodku 2 v 5. številki (31. 1. 1999) objavila komentirano poročilo o »O odnosu med državo in Cerkvijo« in odziv organizatorjev predavanja, tj. Kluba krščanskih izobražencev, »Nepopolno poročanje«. Teden kasneje (7. 2. 1999) sta v *Družini* na to temo izšla še uvodnik »Sovražijo tisto, kar mislijo« in uradni odziv Slovenske škofovske konference oziroma pojasnilo njenega tiskovnega urada z naslovom »Vzgoja za vrednote«. Slednje je bilo sicer posredovano javnosti dober teden pred objavo v *Družini* (30. 1. 1999).

O nadškofovem koprskem nastopu in njegovi izjavi so v *Mladini* obsežneje pisali v številkah 4 (25. 1. 1999), 5 (1. 2. 1999) in 6 (8. 2. 1999). Tako so na to temo objavili en uvodnik (»Oblast na zemlji in v nebesih«), en komentar (»Nadškofov paradoks«), eno komentirano poročilo (»Dresura za nemške ovčarje«) in eno reportažo, ki je sicer samo posredno povezana z dogodkom (»Šolanje nemških ovčarjev«).

Mag se je na nadškofovo predavanje odzval z dvema novinarskima prispevkoma, in sicer s komentarjem »Rode« (27. 1. 1999, št. 4) in nato še z obsežno reportažo »Čez deset let bo drugače«, ki je izšla dva tedna kasneje v 6. številki *Maga* (10. 2. 1999). V isti številki je v rubriki Prvi ta teden, kjer uredništvo izbere pet (običajno) oseb, ki so najbolj zaznamovale preteklo tedensko dogajanje v Sloveniji,

objavljena fotografija nemškega ovčarja, pod njo pa pripis »Nemški ovčar, came germanis«.

Tabela 10. 3: Prikaz izbire besed in besednih zvez v objavah o dogodku 3

Objavljeno v:	Izbira besed in besednih zvez
Družina	<p>nadškof je požel bučen aplavz; čeprav so bile nadškofove besede jasne in kritične do šolskega sistema, je potrebno omeniti, da ni izrekel nobene kritike na račun slovenskih učiteljev ali na račun znanja slovenskih učencev; iz njegovih besed je bilo jasno razbrati predvsem nestrinjanje s šolskim sistemom; nadškofove čiste in jasne besede; nadškofove izjave so bile grobo trgane iz konteksta in nepravilno citirane; tisti, ki vztrajno zlivajo gnojnico po njem (<i>nanaša se na Franca Rodeta, op. a.</i>), po vernih in Cerkvi; ti ljudje »že vnaprej vedo«, da nadškof ne more povedati Slovincem nič koristnega in da vse, kar pove, prinaša med nas razdor; nekateri se zdi, da so prav »obsedeni« z nadškofom; v istem času, ko se nadškof bori, da bi slovenska šola tudi vzgajala, ne samo izobraževala; medijski napadi na nadškofa; grobi napadi v javnosti na osebo nadškofa; nesporazum, za katerega ni kriv nadškof dr. Rode.</p>
Mag	<p>nadškof Rode je za to (<i>»ponovno ideološko podiscipliniranje naroda s strani ostankov socialistične oblasti«, op. a.</i>) idealna figura; kaj je nadškof Rode v resnici govoril, ne ve nihče v Sloveniji, razen tistih, ki so bili v dvorani; Rodeta ne poznamo, poznamo le medijsko projekcijo o njem; kaj mu (<i>nanaša se na Franca Rodeta, op. a.</i>) ostane drugega, kakor da to manipulativno projekcijo (<i>ki jo o njem ustvarjajo mediji, op. a.</i>) radikalizira in pripelje do točke zloma; nadškof Rode je v Sloveniji moral prevzeti vlogo grešnega kozla; njegova (<i>nanaša se na Franca Rodeta, op. a.</i>) nesprejemljivost je predstavljena in promovirana kot absurдна in apriorna; podstavljena je kot generator za ideološke strasti; temeljna ocena, ki so jo mediji ustvarili v zvezi z njim (<i>nanaša se na Franca Rodeta, op. a.</i>), je, da gre za politično agresivnega človeka; ni (<i>nanaša se na Franca Rodeta, op. a.</i>) dobrovoljen in spravljiv kakor prejšnji nadškof; predavanje v Kopru in v Cankarjevem domu je sprožilo najhujše odzive doslej; negativno razpoloženje do škofa je vseskozi naraščalo, zdaj je videti, da je doseglo vrhunec; tisk je padel po njem (<i>nanaša se na Franca Rodeta, op. a.</i>) in iz njega naredil temno, mračno osebnost; smo si zadali pred javnostjo osvetliti to temno plat nadškofove</p>

	<p>osebnosti; sporen, kot je videti, je (<i>nanaša se na Franca Rodeta, op. a.</i>), ali kaj reče ali ne; ko je zdaj nadškof Rode doživel medijski pogrom; Rode je vse kaj drugega kot to (<i>vodljiv človek, op. a.</i>); je nemara v tem (<i>Rodetovi domnevni ne-vodljivosti, op. a.</i>) ključ medijskega dogajanja ali gre za spornost njegovega značaja; lov na Rodeta je odprt vse leto; zasedel je tradicionalno komunistično vlogo razrednega sovražnika; ozračje je kazalec, da nadškof ničesar ne bi mogel narediti prav; Rode ima močno zavest o svojem poslanstvu; medijski odmevi ter tu in tam histerični napadi nanj; v ničemer ni (<i>nanaša se na Franca Rodeta, op. a.</i>) predvidljiv; izjave (<i>Franca Rodeta, op. a.</i>), ki v obup spravijo najbolj trdokožne levičarje; povzdigujejo ga (<i>nanaša se na Franca Rodeta, op. a.</i>) v to, kar pri njem najbolj sovražijo – v ljubljanskega knezoškofa; je (<i>nanaša se na Franca Rodeta, op. a.</i>) strelovod za dnevne politične strasti.</p>
Mladina	<p>s svojimi javnimi nastopi dokazuje (<i>nanaša se na Franca Rodeta, op. a.</i>), da jih (<i>svoja stališča, op. a.</i>) ne namerava spreminjati. Niti mehčati. Nasprotno; kot da s svojim nastopom (<i>nanaša se na Franca Rodeta, op. a.</i>) meje netolerance, agresivnosti in poseganja na povsem politično področje premakne naprej; pridige, predavanja in debate slovenskega metropolita so vse bolj tudi medijski dogodki, kot mesto na katerem skoraj vedno pride do »ekscesa«; v nadškofovih besedah ateisti vse pogosteje dobivajo podobo tistega pravega nasprotnika, ki ga je treba do konca poraziti; kot cerkveni dostojanstvenik in politik dr. Franc Rode z žaljenjem samo zmanjšuje ugled »duhovne sile« svoje cerkve; njegove (<i>nanaša se na Franca Rodeta, op. a.</i>) besede pravzaprav izzvenijo cinično; nadškofovo duhovno obzorje je povsem zamejeno s politiko; sam (<i>nanaša se na Franca Rodeta, op. a.</i>) je spregovoril v provokativnem jeziku; slovenski metropolit je torej prevzel vlogo dežurnega disidenta; ponazarja (<i>nanaša se na Franca Rodeta, op. a.</i>), da je katoliška misel lahko tudi okretna in sposobna modernističnega žargona; globoko fascinanten govor, s katerim so nas gospod metropolit obdarovali; vendar gospodu metropolitu vseeno poklon in klobuk dol, ker je znova opozoril na obupne razmere v slovenskem šolstvu; dr. Rode, nedvomno več govornik; tik preden je bleknil epohalno misel o nemških ovčarjih; potem pa se je misel dr. Rodeta, ki jo je pripisal »nekomu«, nenadoma strgala, izgubila, zajecljala; če bi nadškof izstrelil kakšno preveč divjo misel; zgolj slikovita in do skrajnosti zaostrena metafora njegovih (<i>nanaša se</i></p>

	<p><i>na Franca Rodeta, op. a.)</i> siceršnjih stališč; uporabil (<i>nanaša se na Franca Rodeta, op. a.)</i> je povsem nediplomatski, tudi žaljiv besednjak; ključna novost je nadškofova bojevitost; tako brezkompromisen kot v Kopru; bojevitost koprskega nastopa; bitka za šolski sistem; pri iskanju morebitnih zaveznikov ni pokazal (<i>nanaša se na Franca Rodeta, op. a.)</i> pretirane taktične spretnosti in diplomatskih veščin; številne njegove (<i>nanaša se na Franca Rodeta, op. a.)</i> izjave so naravnost odbijajoče.</p>
--	---

Družina se je tudi tokrat postavila nadškofu v bran. V vseh prispevkih poudarjajo, da Rode slovenske šole ni primerjal s pasjo dresuro, ampak je bila njegova izjava, v kateri naj bi se zgolj skliceval na nekoga, iztrgana iz širšega konteksta (»nadškofove besede so bile jasne in kritične«, 31. 1. 1999; »nadškofove čiste in jasne besede«, 31. 1. 1999; »nadškofove izjave so bile grobo trgane iz konteksta in nepravilno citirane«, 31. 1. 1999). Rodeta opisujejo kot tarčo medijsko skonstruirane ali celo podtaknjene afere, ki naj bi bila odraz dejanskega družbenega stanja pri nas. To zasledimo v naslednjih besednih zvezah: »tisti, ki vztrajno zlivajo gnojnico po njem, po vernih in Cerkvi« (7. 2. 1999), »ti ljudje 'že vnaprej vedo', da nadškof ne more povedati Slovcem nič koristnega in da vse, kar pove, prinaša med nas razdor« (7. 2. 1999), »grobi napadi v javnosti na osebo nadškofa« (7. 2. 1999) itd. Da nadškofu ne pripisujejo niti najmanjše odgovornosti za izrečene besede – pa naj so bile iztrgane iz konteksta ali ne – potrjuje tudi sporočilo Tiskovnega urada Slovenske škofovske konference, v katerem njegove besede označujejo kot napačno razumljene (»nesporazum, za katerega ni kriv nadškof dr. Rode«, 7. 2. 1999).

Podobno lahko povzamemo iz pisanja *Maga*. Vendar nadškof in metropolit tokrat ni žrtev, ki so si jo izbrali mrhovinarsko naravnani množični mediji, ampak, posredno preko njih, ostanki nekdanjega političnega sistema, ki ga želijo utišati oziroma disciplinirati (»nadškof Rode je za ponovno ideološko podiscipliniranje naroda idealna figura«, 27. 1. 1999). V *Magu* poudarjajo, da Rodeta javnost v bistvu ne pozna in ga nenazadnje tudi ne more poznati, saj se sooča le z njegovo podobo, ki jo ustvarjajo mediji (»Rodeta ne poznamo, poznamo le medijsko projekcijo o njem«, 27. 1. 1999). Mediji, ki jih obvladujejo politični veljaki sedanjega in nekdanjega političnega sistema, po mnenju *Maga*, Franca Rodeta predstavljajo kot mračno osebnost, nesprejemljivega, politično agresivnega človeka, ki podžiga ideološke

strasti. Sami si zadajo javnosti razkriti »pravo« osebnost Franca Rodeta (»pred javnostjo osvetliti to temno plat nadškofove osebnosti«, 10. 2. 1999). V *Magu* ugotavljajo, da je Rode v slovenski družbi pogosto grešni kozel (»zasedel je tradicionalno komunistično vlogo razrednega sovražnika«, 10. 2. 1999; »lov na Rodeta je odprt vse leto«, 10. 2. 1999), čigar izjave vznemirjajo vladajočo levico (»v obup spravijo najbolj trdokožne levičarje«, 10. 2. 1999). S tem, ko *Mag* poskuša dokazati politično-medijsko gonjo proti nadškofu ter metropolitu in se od nje domnevno distancira, pa o njem ustvarja nasprotno podobo: nadškof je žrtev, ker upa spregovoriti o stvareh, ki niso po volji nekaterim politikom, je zgolj strelovod za politične strasti, ni predvidljiv ter vodljiv, saj se zaveda svoje vloge ne le kot verskega vodje, ampak tudi kot pomembnega družbenega akterja (»ima močno zavest o svojem poslanstvu«, 10. 2. 1999).

Tudi v *Mladini* nadškofove besede o šolskem sistemu presežejo svoj okvir, saj se pisci v tem tedniku (kot v *Družini* in *Magu*) v veliki meri posvečajo Rodetovi osebnosti. Njegov nastop v Kopru je zanje le dokaz, da Rode ni diplomatski človek, pripravljen na dialog ter pogajanja, temveč trdno vztraja pri svojih stališčih (»s svojimi javnimi nastopi dokazuje, da stališč ne namerava spreminjati, niti jih mehčati«, 25. 1. 1999).

Če *Mag* v nadškofu in kristjanih vidi sedanjega razrednega sovražnika, *Mladina* najde sovražnika drugje – to so, kot je po njihovem mnenju razbrati iz Rodetovih govorov, ateisti, ki so, sodeč po nadškofovi retoriki, edini pravi nasprotniki RKC in do nje sovražno nastrojeni (»vse pogosteje dobivajo podobo tistega pravega nasprotnika, ki ga je treba do konca poraziti«, 25. 1. 1999). Rodetu priznavajo sposobnosti dobrega govornika, zato njegove besede po pisanju *Mladine* niso naključne. *Mladina* v povezavi z nadškofom ter metropolitom uporablja pretežno negativne besede in besedne zveze kot so: netoleranca, agresivnost, zmanjševanje ugleda, provokativni jezik, dežurni disident, nediplomatski, žaljiv besednjak, brezkompromisnost, bojevitost, naravnost odbijajoče izjave itd. Veliko je tudi stilno zaznamovanih besednih zvez, ki imajo cinično konotacijo. Tako na primer njegove nastope opisujejo kot »mesto na katerem skoraj vedno pride do 'ekscesa'« (25. 1. 1999), o koprskem nastopu pravijo, da je šlo za »globoko fascinanten govor, s katerim so nas gospod metropolit obdarovali« (1. 2. 1999), da je »bleknil epohalno misel« (8. 2. 1999) in da je »izstrelil divjo misel« (8. 2. 1999). V povezavi z nadškofom uporabljajo veliko izrazov, ki bolj kot na versko blaženost spominjajo na vojno stanje:

nasprotnik, poraziti, sovražnik, nediplomatski, bojevitost, brezkompromisnost, bitka, zavezniki, taktične spretnosti itd.

Dogodek 4 (29. 3. 2006): Kardinal Rode je predsedniku vlade Janezu Janši poslal pismo v katerem se kot posrednik zavzame za rešitev spora med italijanskim gradbenim podjetjem Grassetto in DARS-om, ki se sicer nanaša na gradnjo trojanskega predora.

Zgodbo o pismu kardinala Franca Rodeta Janezu Janši je prva objavila *Mladina* v svoji 20. številki, ki je izšla 15. 5. 2006, kar je približno mesec in pol po tem, ko je bilo kardinalovo pismo poslano v kabinet predsednika vlade. O dogodku so pisali tudi v številkah 21 (22. 5. 2006), 22 (29. 5. 2006) in 23 (5. 6. 2006). *Mladina* je kardinalu in pismu poleg dveh naslovnih namenila še tri komentirana poročila (»V službi italijanskega kapitala«, »Trojanski poklon« ter »Diplomatska nespretnost?«), štiri komentarje (»Kardinalova epistola o pametni vladavini«, »Wolf, Rode in Tito«, »DARS je naš!« ter »Mi brez njih«) in eno satiro v *Mladinamitu*.

Družina se je, ko je pismo prišlo v javnost, odzvala z enim komentarjem Draga Ocvirka »Bo Rodetovo pismo dovolj«, in sicer v 22. številki (28. 5. 2006).

Mag ni posvečal posebne pozornosti omenjeni temi, saj so v 21. številki (24. 5. 2006) objavili zgolj komentirano poročilo z naslovom Posrednik.

Tabela 10. 4: Prikaz izbire besed in besednih zvez v objavah o dogodku 4

<i>Objavljeno v:</i>	<i>Izbira besed in besednih zvez</i>
<i>Družina</i>	kaj vse so nekateri novinarji in politiki napisali in izrekli na kardinalov račun in njegovo lobiranje za sporazumno rešitev; kot da bi šlo za neznanško prevaro, izdajo nacionalnih interesov in zlorabo vere in Cerkve v politične in gospodarske namene, ne pa za nedolžno pismo enega najbolj gorečih zagovornikov slovenskega naroda in nacionalnega ponosa; novinarji, ki tako norčavo pišejo o kardinalu Rodetu; edino, kar bi mu lahko očitali je pomanjkanje diplomatske spretnosti, ker je tako prostodušno pisal Janši, ne da bi pomislil, da so v vladnih službah še vedno preizkušeni kadri, ki reagirajo tako, kot so jih učili nekdanji oficirji državne varnosti; potrebno je bilo iznajti primeren cerkveni škandal; kardinalovo pismo je prišlo kot naročeno;
<i>Mag</i>	Rode poudarja, da ne more soditi o upravičenosti zahtev italijanskega podjetja; kardinal zaključuje, da bo vesel, če bo njegovo posredovanje vsaj malo prispevalo k rešitvi spora; gre zgolj za zgladitev nekega spora, ki je morda nastal po krivdi naše

	<p>države, morda pa ne; odločitev Rode prepušča predsedniku vlade, ki mu je pisal zgolj zato, ker bi Slovenija, če bi Grassetto tožbo dobil, plačala več; tako, da bi lahko trdili tudi obratno: da je na neki način skušal slovenski državi prihraniti denarno škodo in javno sramoto; takrat v medijih nismo prebrali, da je to (<i>podobna pisma in posredovanja na najvišji ravni, op. a.</i>) sporno; dejstvo je, da je bil Rode stalna tarča »neodvisnih« medijev že kot ljubljanski nadškof; prvi mož največje verske skupnosti pri nas</p>
<p><i>Mladina</i></p>	<p>pičlih pet dni zatem, ko je dr. Rode postal kardinal; osupljivo dejstvo, da visoki funkcionar Svetega sedeža nastopa kot posrednik v sporu med italijansko družbo Grassetto in slovensko družbo; predstava, da se kardinal Rode ukvarja zgolj s položajem redovnic in redovnikov, je napačna; nastopa kot mediator v finančnih sporih; je v stikih z gradbeniki ter z najvišjim funkcionarjem slovenske vlade; predlaga, da bi spor rešili ob polovičnem popustu; in veselimo se dneva, ko bo slovenski gradbinec, ko bo predor zgrajen, potrkal na vrata kardinala Rodeta ter mu potarnal, da je imel pri gradnji tunela ogromno škodo; kardinal Rode je izrazi mnenje, da bi bila poravnava pametna rešitev; ni nam namreč znano, da bi med prefektom dr. Rodetom in ministrstvom za promet obstajalo kakršnokoli pravno razmerje; potem pa se je na bojnem polju trojanske bitke pojavilo še eno darilo: kardinal Rode ponuja prepolovitev odškodninskega zahtevka; kardinalova epistola o pametni vladavini; sklepamo lahko, da pisec (<i>kardinal Rode, op. a.</i>) prakticira krepost pametnosti; kardinal se navezuje na pogansko modrost, domnevamo, da po načelu krščanskega humanizma; pisec (<i>kardinal Rode, op. a.</i>) poseže po advokatskem žargonu, ki zadevo prikaže v hladni pravni luči, naslovnika pa postavi na trdna tla dejanskosti; kakor pisec (<i>kardinal Rode, op. a.</i>) zastopa tožnika, tako naslovnika ogovarja kot zastopnika obdolženca; pisec (<i>kardinal Rode, op. a.</i>) se na stvar ne spozna in ni pristojen, da bi sodil; le kaj naj bi kardinal počel v tej zgodbi? "Nič," odgovarja cerkveni odličnik; prizna (<i>kardinal Rode, op. a.</i>) svojo malo slabost, da si v tistem, kar je dobro za ljudi nasploh, vendarle poišče kaj dobrega tudi zase osebno: veselilo ga bo. Vesel bo, če se bosta sprti stranki spravili, če že ne v krščanski ljubezni, pa vsaj po človeški pameti; doslej je bil namreč znan (<i>kardinal Rode, op. a.</i>) po svojih filipikah zoper oblast v cerkvenih zadevah ali po filozofskih provokacijah; potem, ko je bilo ljudstvo prepričano, da cerkvena oblast v Vatikanu išče le pot do Boga, je udarila vest, da sta se dva kardinala dogovarjala, da bi peljala slovensko vlado k spravi z italijanskim gradbenim</p>

	podjetjem Grassetto; ob znamenitem pismu kardinala Rodeta se je razkrilo, od kod prihaja izraz »kardinalna napaka«; nekoliko čudno je, da perfekt tuje suverene države piše, da je DARS njihov;
--	---

Komentar v *Družini* poudarja mediatorsko vlogo kardinala v sporu, ki je po mnenju Draga Ocvirka zgolj koristna, predvsem pa izkazuje kardinalovo gorečo pripadnost slovenskemu narodu (»nedolžno pismo enega najbolj gorečih zagovornikov slovenskega naroda in nacionalnega ponosa«, 28. 5. 2006). Hkrati poudarja kardinalovo domnevno naivnost, zaupljivost in njegovo vero v dobro vseh ter za vse, kar razberemo iz naslednje povedi: »/.../ edino, kar bi mu lahko očitali je pomanjkanje diplomatske spretnosti, ker je tako prostodušno pisal Janši, ne da bi pomislil, da so v vladnih službah še vedno preizkušeni kadri, ki reagirajo tako, kot so jih učili nekdanji oficirji državne varnosti« (28. 5. 2006). Kot v prejšnjih primerih za večino izrečenih besed o kardinalu krivijo medije oziroma politike, ki so zaradi pomanjkanja javnosti privlačnih tem zopet posegli na področje RKC in umetno ustvarili zgodbo, ki bo pritegnila občinstvo ter nemara odvrnila pozornost od ostalih družbeno pomembnih tem (»v obdobju zatišja so ponovno iznašli primeren cerkveni škandal«, 28. 5. 2006).

Mag o Rodetovem pismu Janši piše kot o dobrohotni gesti, saj o predmetu spora Rode ne more soditi, niti vplivati na razplet (»gre zgolj za zgladitev nekega spora«, 24. 5. 2006; »pisal zgolj zato, ker bi Slovenija, če bi Grassetto tožbo dobil, plačala več«, 24. 5. 2006). *Mag* skuša bralcem Rodetovo dejanje oziroma zgodbo predstaviti iz drugačnega gledišča – v njej kardinal ni zgolj posrednik, temveč junak, rešitelj slovenskih (denarnih) težav in varuh našega ugleda v svetu (»lahko trdili tudi obratno: da je na neki način skušal slovenski državi prihraniti denarno škodo in javno sramoto«, 24. 5. 2006). Podobno kot katoliški tednik, v *Magu* menijo, da so za vse krivi mediji, ki so – razen redkih izjem – o kardinalu že od nekdanj pisali le najslabše (»dejstvo je, da je bil Rode stalna tarča 'neodvisnih' medijev že kot ljubljanski nadškof«, 24. 5. 2006).

Kot pri ostalih analiziranih temah se je na kardinalovo pismo najbolj obsežno odzvala *Mladina* – delno gotovo zato, ker so oni prvi objavili vsebino domnevno spornega pisma. Poudarjajo, da je posredovanje visokega predstavnika Svetega sedeža osupljivo, neobičajno, neupravičeno. Na kratko: kardinal nima v gospodarskih, deloma celo državnih poslih kaj iskati. Rode po njihovem mnenju počne prav to – se

vmešava v stvari, ki se njega ne tičejo (»predstava, da se kardinal Rode ukvarja zgolj s položajem redovnic in redovnikov, je napačna«, 15. 5. 2006; »je v stikih z gradbeniki ter z najvišjim funkcionarjem slovenske vlade«, 15. 5. 2006). Čeprav povedo, da se je Rode v pismu opredelil za neodvisnega posrednika, *Mladina* temu ne verjame. Predvsem pa si v *Mladini* ironično zastavljajo hipotetično vprašanje: kako bi Rode ravnal, če bi ga za pomoč prosilo slovensko gradbinsko podjetje. Ta ton dobro ponazarja naslednji izsek: »/.../ in veselimo se dneva, ko bo slovenski gradbinec, ko bo predor zgrajen, potrkal na vrata kardinala Rodeta ter mu potarnal, da je imel pri gradnji tunela ogromno škodo« (15. 5. 2006). Za Rodeta oziroma kot ga v *Mladini* poimenujejo »cerkveni odličnik« (22. 5. 2006) pravijo, da je bil do sedaj znan po svojih filozofskih provokacijah, cinično mu očitajo prakticiranje kreposti pametnosti, navezovanje na pogansko modrost, predvsem pa omenjajo njegovo v pismu izraženo veselje, če bo do poravnave prišlo. Kot primer cinično-sarkastičnega sloga *Mladininega* pisanja naj omenim komentar Marka Zorka, v katerem zapiše, da se je »ob znamenitem pismu razkrilo od kod izhaja izraz kardinalna napaka« (22. 5. 2006).

10. 2 Izpeljava makropropozicij

Metoda analize makropropozicij omogoča opis pomena določenega teksta oziroma umestitev posameznega novinarskega prispevka v širšo družbeno prakso.

Glede na izbrane teme sem v analiziranih številkah tednikov izpeljala po štiri propozicije, katere sem nato združila v eno makropropozicijo. Tako sem za vsak tednik dobila po eno makropropozicijo, ki odraža kakšna je medijska podoba dr. Franca Rodeta v posameznem tedniku. Makropropozicije so ključne pri končni izpeljavi zaključkov o tem, kakšno medijsko podobo so o nekdanjem ljubljanskem nadškofu ter slovenskem metropolitu in sedanjem kardinalu ustvarjali oziroma ustvarjajo *Mag, Družina* in *Mladina*.

Glede na analizirane prispevke v *Družini* sem izpeljala naslednje štiri propozicije:

- Franc Rode je zaveden Slovenec, cenjen v svetu, ki je s prihodom na čelo slovenske metropolije vnesel več jasnosti, neposrednosti in odločnosti.
- Franc Rode je s krščansko držo prenesel žalitev verskega simbola in simbola Slovenstva.

- Franc Rode je žrtev medijev, ki so popačili njegove besede in so krivi za njegov javni linč.
- Franc Rode je goreč Slovenec ter zagovornik slovenskih interesov zato je dobronamerno poskušal rešiti nastali spor.

Makropropozicija, ki odraža medijsko podobo Rodeta v *Družini* je: *Franc Rode je zaveden Slovence, ki je zaradi svoje neposrednosti in odločnosti velikokrat neupravičeno tarča medijev.*

Iz pisanja *Maga* o dr. Rodetu lahko izpeljem le tri prepozicije, saj v tem tedniku o t. i. aferi Strelnikoff niso neposredno pisali o njem. Ostale propozicije pa so:

- Franc Rode je odločen in dosledno zagovarja stališča RKC, zato je tarča napadov politično levo usmerjenih medijev.
- Franc Rode je žrtev zaradi svoje neposrednosti in je v javnosti zasedel mesto tradicionalnega razrednega nasprotnika.
- Franc Rode je ponovno žrtev t. i. neodvisnih medijev, čeprav je pismo poslal le, da bi Sloveniji prihranil denarno škodo ter obvaroval njen ugled v svetu.

Makropropozicija o Rodetu, kot jo sporoča *Mag* je: *Franc Rode je zaradi svoje odločnosti, doslednosti in neposrednosti v napoto političnim in medijskim naslednikom nekdanjega režima.*

Po analizi prispevkov sem pisanje *Mladine* o izbranih temah strnila v naslednje propozicije:

- Franc Rode, avtor novega programa slovenske RKC, ki je sicer le podaljšek vatikanske politike, je preveč zaletav, nestrpen in nediplomatski.
- Franc Rode licemerno obsoja in se vmešava v področja za katera nima potrebnih kompetenc.
- Franc Rode, sicer spreten govornik, je netoleranten, agresiven, nediplomatski, žaljiv in nestrpen do ateistov.
- Franc Rode ni le kardinal RKC, ampak vpliven cerkveni dostojanstvenik, ki se še vedno vmešava v politično dogajanje pri nas.

Ko te štiri propozicije povzamemo, izpeljemo makropropozicijo, ki se glasi: *Franc Rode je vpliven akter RKC, ki je v svojih nastopih netoleranten, nediplomatski, nestrpen do drugače mislečih.*

11. DISKUSIJA

Škofija je ozemeljsko zamejen sestavni del rimskokatoliške Cerkve, ki je zaupan v pastoralno skrb škofu in zboru duhovnikov (Zakonik Cerkvenega prava 1983: 179). Sosednje škofije določenega ozemlja se združujejo v cerkveno pokrajino oziroma metropolijo, ki jo vodi metropolit, njen namen pa je poenotenje pastoralne dejavnosti glede na osebne in krajevne razmere (Voglar in drugi 1999). V času škofovanja Franca Rodeta je bila Slovenija razdeljena na tri nadškofije in združena v eno metropolijo. Od aprila 2006 je RKC na Slovenskem upravno razdeljena na dve metropoliji, pod kateri spada skupno šest nadškofij.

Čeprav je v obdobju po 2. vatikanskem koncilu v katoliških deželah prevladala manjša družbena polarizacija na relaciji kleriki - laiki, je za nekdanje socialistične in komunistične države značilen vzpon predkoncilskega duha z reaktivacijo nekaterih značilnosti latinskega religijsko-kulturnega vzorca. K temu so pripomogle tudi prokonzervativne kadrovske poteze papeža Janeza Pavla II., ki po mnenju Smrketa (2001: 160) bistveno zaznamujejo delovanje RKC tudi v teh deželah. Eden izmed dejavnikov reaktivacije polarizacije na Slovenskem je bil prihod dr. Franca Rodeta na čelo ljubljanske nadškofije ter slovenske metropolije. Polarizacija slovenske družbe na klerikalno in protiklerikalno se kaže tudi v analiziranih tednikih, ki nenazadnje takšno stanje soustvarjajo in ga ohranjajo. Tako imamo na eni strani imamo klerikalno usmerjena tednika *Družina* in *Mag*, na drugi pa protiklerikalno *Mladino*.

Po pristojnostih bi metropolita lahko opisali kot glavnega nadzornika RKC na določenem ozemlju, saj po funkciji nadzoruje, da se na njegovem ozemlju ohranjata vera in cerkvena disciplina ter o morebitnih nepravilnostih poroča papežu v Vatikan. Po grobi analizi sodeč je Rode prvo funkcijo zelo dobro opravljal, vprašanje pa je, kaj je o nadškofovi javni nepriljubljenosti slišal Vatikan. Namreč, v neuradnih pogovorih novinarjev, ki med drugim pokrivajo dogajanje v RKC, so se pojavile špekulacije, da naj bi ga prav zato leta 2004 poklicali v Vatikan, kjer ga je papež Janez Pavel II. imenoval za prefekta Kongregacije ustanov posvečenega življenja in družb apostolskega življenja.

Čeprav ima po Althusserju (2000) vlogo vladajočega ideološkega aparata države danes šola, ki je v povezavi z družino na vodilnem mestu zamenjala dvojico cerkev-družina, pri tem ne smemo zanemariti množičnih medijev, še več, mediji predstavljajo ključno sfero, kjer se različne družbene skupine bojujejo za simbolno

premoč. Te družbene skupine in organizacije – vključno z RKC – uporabljajo medije, da artikulirajo ter promovirajo svoje poglede, prepričanja in pri tem med sabo tekmujejo. Množični mediji niso le prenašalci ideologije posameznih družbenih skupin, ampak vsak posamezen medij s svojo uredniško politiko ustvarja svoj diskurz, v katerem stvari, dogodke ter ljudi predstavlja oziroma reprezentira skladno s svojo nazorsko usmeritvijo in tako poleg informacij občinstvu ponuja tudi okvirje interpretacije sporočil. Omenjena vloga medijev se jasno odraža v tednikih, kjer je v primerjavi z dnevniki ali ostalimi dnevno-informativnimi mediji bolj eksplicitno izražena uredniška politika časopisa oziroma njegova orientiranost. Tedniki, ki pokrivajo aktualno družbeno dogajanje imajo na razpolago več prostora kot tudi časa za poglobljeno analizo določenega dogodka, osebe ali stvari.

Novost nekega dogodka oziroma dogajanja pri tednikih večinoma ni na prvem mestu, so pa potencirane ostale značilnosti dnevnikov. Poročanje o nekem dogodku, njegova analiza ter njegovo ozadje je bolj poglobljeno kot pri dnevnikih, saj je to tako rekoč paradni konj tednikov – še posebej tistih, ki pokrivajo aktualno družbeno-politično dogajanje. Bralec ima, tako kot pri dnevnikih, avtonomijo, da sam izbira vsebine, ki ga zanimajo, da bere glede na svojo sposobnost sprejemanja informacij in se sam odloča kaj ter kako bo bral. V tednikih je več prostora namenjenih lokalnim vsebinam in analizi dogodkov ter tem, ki v dnevnem tisku niso oziroma so zaradi časovnega faktorja površno obdelane.

Pri pregledovanju novinarskih prispevkov se je pokazalo, da opredeljevanje novinarskih zvrsti po Manci Košir (1988) v analiziranih tednikih ne ustreza v celoti. Kot se je pri analizi pokazalo, so tedniki periodika, ki ima jasno izoblikovano uredniško politiko in zato v njih najdemo malo novinarskih prispevkov, ki bi sodili strogo v informativno zvrst. Tudi v vesteh, poročilih, reportažah, intervjujih itd., ki so sicer po Koširjevi (1988) informativne vrste, zasledimo primesi interpretativnih zvrsti, ki se kažejo v kratkih subjektivnih pripombah oziroma komentarjih avtorjev na sicer nepristransko podana dejstva. Kot primer navajam vest, objavljeno v *Mladini*, 3. 3. 1998, z naslovom Nadškof pri Kučanu, kjer novinar izpolnjuje vse ključne elemente vesti¹⁵, a na koncu doda: »Cerkev se, kot kaže, še najbolj vznemirja zaradi podgane,

¹⁵ Informiranje o preteklem dogodku, ki je po obsegu ožji ter sam po sebi razumljiv. Vesti odgovarjajo na štiri ključna vprašanja: kaj, kje, kdaj se je dogodek zgodil in kdo so glavni nosilci. Jezik je stvaren, jednat, avtorjeva drža je nevtralna (glej Košir, 1988: 67-73).

ki jo je celjska skupina Strelnikoff položila v naročje brezijanske Marije.« Takšen žanr sem na primer opredelila za komentirano vest.

V analizi makropropozicij sem iz novinarskih prispevkov v posameznem tedniku izpeljala končno makropropozicijo, ki nazorno odraža stališče medija do Rodeta.

Makropropozicija *Družine* se glasi: *Franc Rode je zaveden Slovence, ki je zaradi svoje neposrednosti in odločnosti velikokrat neupravičeno tarča medijev.*

Makropropozicija, izpeljana iz novinarskih prispevkov v *Magu* je: *Franc Rode je zaradi svoje odločnosti, doslednosti in neposrednosti v napoto političnim in medijskim naslednikom nekdanjega režima.*

Mladina makropropozicija pa: *Franc Rode je vpliven akter RKC, ki je v svojih nastopih netoleranten, nediplomatski, nestrpen do drugače mislečih.*

Makropropozicije so si različne, vendar sta si makropropoziciji *Družine* in *Maga* v osnovi precej bližji. Slednje izvira iz ideološke orientiranosti tednikov, kar se je med raziskavo jasno odrazilo. *Mag* je desno usmerjen tednik, ki so mu blizu tradicionalne vrednote, kamor spadata tudi katoliška klima slovenskega naroda in zavračanje nekdanjega komunističnega sistema oziroma njegovih »ostankov« v sedanji politični garnituri ter družbi nasploh. Na drugi strani je *Mladina* s svojo liberalno in pretežno antikatališko usmeritvijo. Takšen je njihov odnos do nekdanjega nadškofa oziroma sedanjega kardinala Franca Rodeta: *Družina* in *Mag* vseskozi poudarjata predvsem njegov ponos in navezanost na slovenske korenine, v vsakem poročanju drugih medijev o Rodetu vidita ne le negativno nastrojenost proti njem osebno ter slovenski RKC, ampak tudi skonstruirano medijsko gonjo proti njem. Ker je *Družina* katoliški tednik, se v pisanju največkrat ne nanaša neposredno na Franca Rodeta oziroma na dogodke, v katerih je bil glavni akter, temveč na pisanje drugih medijev o njem. Rodeta postavi za glavno tarčo, grešnega kozla za vse družbene frustracije, ki so po njihovem mnenju usmerjene proti katoličanom v Sloveniji. Tednik *Mag* se po svoji vsebini največ posveča političnim temam, kar je razvidno tudi iz novinarskih prispevkov o Francu Rodetu. Politična klima v Sloveniji je bila za časa škofovanja Rodeta v Ljubljani levo orientirana, zato so v vsem medijskem pojavljanju in pisanju o njem videli zaroto vladajočih političnih skupin.

Če *Mag* v nekdanjem nadškofu in kristjanih vidi sedanjega »razrednega sovražnika«, *Mladina* najde sovražnika drugje, in sicer so to – po mnenju *Mladine* – za Rodeta ateisti. *Mladina* se od zgoraj omenjenih tem distancira in bolj neposredno

piše o Rodetovih osebnih lastnostih. Večinoma poudarja njegove negativne lastnosti kot so nestrpnost, netolerantnost, nepripravljenost na dialog, očita mu žaljivost do ateistov in drugače mislečih na sploh. Za njegovo pozitivno lastnost v *Mladini* najpogosteje omenjajo Rodetovo sposobnost govornega izražanja in javnega nastopanja.

V analizi izbire besed in besednih zvez so vključene najbolj pogoste, kakor tudi najbolj slikovite besedne zveze, ki so jih analizirani tedniki uporabili pri ustvarjanju podobe Franca Rodeta. Po slikovitosti besednih zvez izstopa *Mladina*, ki je v povezavi z nadškofom ter metropolitom uporabljala veliko izrazov kot so: bojevitost, sovražnik, nasprotnik, taktično, poraziti itd. V *Mladini* je mogoče zaslediti sarkastičen¹⁶, ciničen¹⁷ oziroma ironičen¹⁸ ton, s katerim o Rodetu pišejo v večini prispevkov (npr. »nadškofov globoko fascinanten govor«, 1. 2. 1999; »je bleknil 'epohalno' misel«, 8. 2. 1999; »nadškof prakticira krepost pametnosti«, 22. 5. 2006). Takšnega tona v *Družini* in *Magu* ne zasledimo.

Uporaba ironije v sodobnih medijih je pogosta konvencija za posredovanje moralnega sporočila. Ironija omogoča vrednotenje ob hkratnem upoštevanju dejstev. Je retorično sredstvo, s katerim je mogoče posredovati vrednotno ali moralno sporočilo, ne da bi pri tem kršili novinarski ideal objektivnega poročanja. Zato je ironija uporabno sredstvo vnašanja alternativnih pomenov v objektivistični novinarski diskurz. Ironija, menita Glasser in Ettema (v Luthar 1998: 166), implicira vero v bralčevo vedenje ter ga dojema kot soigralca v jezikovni igri, ki vodi do razumevanja teksta, in ugotavljata, da je učinek ironije vedno zasebna moralna sodba posameznika. Ker ironija predpostavlja moralno zavezništvo in skupno polje vedenja pisca ter bralca, je njen učinek utrjevanje vrednot. Vendar to niso splošno sprejete družbene vrednote, temveč so ekskluzivne, saj si jih delita le pisec in bralec (Luthar 1998: 169). S temi retoričnimi prvini *Mladina* prenaša in utrjuje svojo ideološko usmeritev ter vrednote med svoje bralce.

Skupna točka vsem trem tednikom je priznavanje Rodetovih sposobnosti javnega nastopanja in ugotovitev, da se je z Rodetovim prihodom na mesto

¹⁶ negativen, poniževalen odnos do česa (Slovar slovenskega knjižnega jezika 1994: 1199).

¹⁷ takšen, ki prezira splošno veljavne vrednote, posmehljiv (Slovar slovenskega knjižnega jezika 1994: 84).

¹⁸ takšen, ki izraža negativen, odklonilen odnos do česa, posmehljiv; navadno z vsebinsko pozitivnimi besedami (Slovar slovenskega knjižnega jezika 1994: 311).

ljublanskega nadškofa ter slovenskega metropolita v odnosu slovenske RKC do slovenske družbe marsikaj spremenilo.

Iz naštetega lahko vidimo, da so trije izbrani tedniki ustvarjali in še ustvarjajo različno medijsko podobo Franca Rodeta, čeprav sta si podobi Rodeta, kot jo v javnost posredujeta *Mag* in *Družina* precej bolj podobni kot tista, ki jo o kardinalu proizvaja *Mladina*.

12. SKLEP

Dr. Franc Rode, nekdanji ljubljanski nadškof ter slovenski metropolit, je med nastajanjem tega diplomskega dela postal prvi kardinal, ki prihaja iz Slovenije. Novica, ki po odzivih medijev in širše javnosti ni presenetila nikogar, saj ga je februarja 2004 Vatikan imenovali za prefekta Kongregacije ustanov posvečenega življenja in družb apostolskega življenja, zato je bila njegova posvetitev zgolj vprašanje časa.

Ob njegovem odhodu »iz bojnega polja v generalštab« so si mnogi oddahnili, saj je bil nadškof Rode v slovenski javnosti znan po svojih ostrih izjavah, ki so zadevale domala vse vidike družbenega življenja pri nas. Pri tem pa ne gre zahvala le nadškofovskim številnim javnim nastopom, temveč tudi ali – bolje rečeno – predvsem množičnim medijem, ki so tako rekoč pograbili vsako kost, ki jim jo je nadškof bolj ali manj spretno navrgel.

Množični mediji nikoli ne predstavljajo stvari in dogodkov, ki se dogajajo okoli nas, takšnih kot so, temveč jih reprezentirajo, kar pomeni, da jim dodajajo ali odvzemajo določene elemente, jim v okviru uredniške politike ter nazorske usmeritve medija interpretirajo in jim tako dodajajo vrednost. Množični mediji so kanal preko katerega se prenaša ideologija. Tukaj seveda ne mislim na strogo marksistično pojmovanje v krempljih vladajočega razreda stisnjenih medijev, ki služijo zgolj za prenos idej, ampak da množični mediji sugerirajo katere ideologije ter diskurzi v določenem družbenem trenutku prevladujejo in posledično nekatere ideologije puščajo ob strani kot nerelevantne. Dejstvo je, da je RKC močna organizacija in pomemben družbeni akter, ki se ne ukvarja zgolj s področjem religije, ampak vpliva oziroma skuša vplivati na reševanje vseh pomembnih družbenih in političnih vprašanj v svetu. Z lobiranjem in prenašanjem ideologije RKC preko množičnih medijev se v diplomskem delu nisem neposredno ukvarjala, saj sem se osredotočila na drug vidik prenosa ideologije preko množičnih medijev, in sicer me je zanimalo, kako uredniška politika določenega tednika vpliva na poročanje izbranega medija o dr. Francu Rodetu oziroma kakšno podobo o njem ustvarjajo tedniki *Družina*, *Mag* ter *Mladina*. Izbrala sem nazorsko različno usmerjene tednike: katoliško *Družino*, desno usmerjeni *Mag* in levo orientirano *Mladino*. Zaradi različne nazorske usmeritve oziroma uredniške politike sem si tako zadala preveriti tezo, da so omenjeni tedniku ustvarjali različno medijsko podobo dr. Franca Rodeta.

Za preverjanje hipotez sem v okviru kritične diskurzivne analize uporabila dve metodi: analizo izbire besed ter besednih zvez in analizo makropropozicij. Nesmiselno se mi je zdelo analizirati novinarske prispevke v vnaprej določenem omejenem časovnem obdobju, zato sem za izhodišče izbora novinarskih prispevkov vzela štiri javno odmevne dogodke, ki so bodisi neposredno ali posredno bili povezani z dr. Francem Rodetom. Ti so: označitev 55. člena slovenske ustave za sramotnega (avgust 1997), t. i. afera Strelnikoff (februar 1998), slovenski šolski sistem, ki naj bi ga Rode primerjal z dresuro nemških ovčarjev (januar in februar 1999) in posredovanje kardinala Rodeta pri predsedniku slovenske vlade za rešitev spora med italijanskim podjetjem Grassetto ter DARS-om (maj 2006). O naštetih temah je bilo v vseh treh tednikih napisanih 46 novinarskih prispevkov, ki so bili tudi osnova za analizo.

Analiza makropropozicij je pokazala, da po pregledu novinarskih prispevkov v *Družini*, *Magu* in *Mladini* izpeljemo tri makropropozicije, ki odražajo medijsko podobo Franca Rodeta. Makropropozicije so med seboj različne, čeprav sta si makropropoziciji oziroma medijsko ustvarjeni podobi Rodeta v *Magu* in *Družini* bolj podobni kot če ju primerjamo z makropropozicijo *Mladine*. Vzrok temu je različna ideološka orientiranost tednikov.

Da analizirani tedniki ustvarjajo tri različne podobe Rodeta v javnosti, je nadalje podprla analiza izbire besed in besednih zvez. Najpogosteje uporabljenih besedne zveze, ki so jih o Rodetu zapisali tedniki, so: v javnost je prinesel večjo jasnost in preglednost (*Družina*), pove že slišana stališča RKC (*Družina*), dobro je poskrbel za publiciteto (*Mladina*), militantni nadškof, njegova bojevitost (oba *Mladina*), ni vodljiv (*Mag*), prvi mož največje verske skupnosti pri nas (*Mag*) itd.

V *Magu* in *Družini* se pogosto ponavljajo besedne zveze, ki Franca Rodeta opisujejo kot zavednega Slovenca (npr. »najvidnejša in najbolj spoštovana oseba, ki jo pozna svet v povezavi s Slovenijo«, 7. 9. 1997). Oba tednika vidita v pisanju drugih medijev osebne napade na Franca Rodeta. *Družina* sicer poudarja, da je to odraz negativne nastrojenosti proti katoličanom na sploh, medtem ko gre *Mag* še korak dlje in meni, da gre za zaroto politično levo orientirane vladajoče elite, ki jo sestavljajo pripadniki nekdanjega komunističnega režima.

Mladina na drugi strani pri pisanju o Francu Rodetu uporablja veliko izrazov, ki konotirajo konfliktno stanje: bojevati se, militanten, nasprotnik, poraziti, sovražnik, nediplomatski, bojevitost, brezkompromisnost, bitka, zavezniki, taktične spretnosti

itd. *Mladinini* avtorji se pri pisanju o Rodetu poslužujejo retoričnih prvin kot so ironija, cinizem oziroma sarkazem. Na takšen način z bralci, ki te prvine prepoznajo, ustvarjajo intimen, ekskluziven, celo superioren odnos, ki je nad ostalo slovensko »rajo« in tako prenašajo svojo ideološko usmeritev ter vrednote med svoje bralce.

Našteta dejstva potrjujejo drugo tezo, da *Mladina* med tremi tedniki o Francu Rodetu piše najbolj odklonilno in ustvarja negativno medijsko podobo Franca Rodeta.

Sklenem lahko, da so tedniki *Družina*, *Mag* in *Mladina* ustvarjali in še ustvarjajo ter v javnost lansirajo različne medijske podobe nekdanjega ljubljanskega nadškofa in slovenskega metropolita dr. Franca Rodeta ter tako potrdim prvo tezo, ki sem si jo postavila na začetku diplomskega dela: Tedniki *Mladina*, *Mag* in *Družina* ustvarjajo različno medijsko podobo dr. Franca Rodeta.

Takšni so moji zaključki na podlagi znanstvene raziskave. Do katere meje v javnosti seže medijska podoba Franca Rodeta in kakšna oseba je Rode v resnici je brezpredmetno razpravljati oziroma ugibati. »S svojimi prepogosto dvoumnimi in hote ali nehote zavajajočimi javnimi nastopi je nadškof v letih, ko vodi slovensko metropolijo in ljubljansko nadškofijo, dejavno sodeloval pri konstruiranju medijskih afer,« meni Dnevnikova novinarka Ranka Ivelja (2001: 56) in dodaja da je zato za nekatere medijske nesporazume v javnih občilih o tem, kaj je rekel ali mislil, vsaj soodgovoren. Posledično je po mojem mnenju torej soodgovoren tudi za svoje medijske podobe v slovenski javnosti.

13. SEZNAM SKIC IN TABEL

Skica 9. 1: Faircloughov tridimenzionalni koncept diskurza	40
Tabela 10. 1: Prikaz izbire besed in besednih zvez v objavah o dogodku 1	48
Tabela 10. 2: Prikaz izbire besed in besednih zvez v objavah o dogodku 2	52
Tabela 10. 3: Prikaz izbire besed in besednih zvez v objavah o dogodku 3	55
Tabela 10. 4: Prikaz izbire besed in besednih zvez v objavah o dogodku 4	59

14. SEZNAM LITERATURE

SAMOSTOJNE PUBLIKACIJE:

- Althusser, Louis (2000): *Izbrani spisi*. Ljubljana: Založba/*cf.
- Bajec, Anton in drugi (1994): *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: DZS.
- Branston, Gill in Roy Stafford (2003): *The Media Student's Book*. London, New York: Routledge.
- Bučar-Ručman, Aleš (2006): *Politične stranke in njihove medijske strategije*. Magistrsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Dowley, Tim, ur. (1992): *Zgodovina krščanstva*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Erjavec, Karmen (1995): *Tisk na pragu 21. stoletja*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Erjavec, Karmen (1997): *Change and Continuity of the Press System in Slovenia*. Doktorska disertacija. Salzburg: University of Salzburg.
- Fairclough, Norman (1992): *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- Fairclough, Norman (1995): *Media Discourse*. London: Arnold.
- Flere, Sergej in Marko Kerševan (1995): *Religija in (sodobna) družba*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Fowler, Roger (1991): *Language in the News: Discourse and Ideology in the Press*. London, New York: Routledge.
- Javornik, Marjan, glavni ur. (1992): *Enciklopedija Slovenije. 6. zvezek*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
- Kerševan, Marko (1989): *Religija in slovenska kultura*. Ljubljana: Partizanska knjiga.
- Kerševan, Marko (1996): *Cerkev, politika, Slovenci po letu 1990*. Ljubljana: Enotnost.
- Košir, Manca (1988): *Nastavki za teorijo novinarskih vrst*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Küng, Hans (2004): *Katoliška cerkev: kratka zgodovina*. Ljubljana: Sophia.

- Luthar, Breda (1998): *Poetika in politika tabloidne kulture*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Macdonald, Myra (2003): *Exploring media discourse*. London: Arnold.
- McNair, Brian (1998): *The Sociology of Journalism*. London: Arnold.
- Metod, Benedikt in drugi (1991): *Zgodovina Cerkev na Slovenskem*. Celje: Mohorjeva družba.
- Močnik, Rastko (1999): *3 teorije*. Ljubljana: Založba/*cf.
- Smrke, Marjan (1996): *Religija in politika. Spremembe v deželah prehoda*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Smrke, Marjan (2000). *Svetovne religije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Stres, Anton (1998): *Cerkev in država*. Ljubljana: Družina.
- van Dijk, Teun A. (1988): *News as Discourse*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Vidmar Horvat, Ksenija (2004): *Uvod v sociologijo kulture*. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za sociologijo.
- Voglar, Dušan, glavni ur. (1993): *Enciklopedija Slovenije. 7. zvezek*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
- Voglar, Dušan, glavni ur. (1999): *Enciklopedija Slovenije. 13. zvezek*. Ljubljana: Mladinska Knjiga.
- *Zakonik cerkvenega prava* 1983. Ljubljana: Nadškofijski ordinariat v Ljubljani.

ČLANKI V REVIJAH OZIROMA ZBORNIKIH:

- Daniélou, Jean (1988): Od začetkov do konca tretjega stoletja. V France M. Dolinar (ur.): *Zgodovina Cerkev 1. Od začetkov do Gregorja Velikega*, 27-226. Ljubljana: Družina.
- Erjavec, Karmen (1999): Značilnosti množičnih medijev. V Karmen Erjavec in Zala Volčič (ur.): *Odraščanje z mediji*, 9-29. Ljubljana: Zveza prijateljev mladine.
- Gallatin, Harlie Kay (1992): Vzhodna Cerkev. V Tim Dowley (ur.): *Zgodovina krščanstva*, 247-259. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

- Hall, Stuart (1997): The work of Representation. V Stuart Hall (ur.): *Representation. Cultural Representations and Signifying Practice*, 1-75. London: Sage.
- Ivelja, Ranka (2001): So nemški ovčarji ugriznili RKC, so vaticanske doge malicale slovenske medije? V Ivan Hvala (ur.): *Država in Cerkev*, 56-59. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Smrke Marjan (2001): Težavno dihanje v »coni neresnice«. V Peter Kovačič - Peršin (ur.): *Revija 2000*, 153-166. Ljubljana: Društvo 2000.
- Stankovič, Peter (2002): Kulturne študije: pregled zgodovine, teorij in metod. V Aleš Debeljak in drugi (ur.): *Cooltura. Uvod v kulturne študije*, 11-70. Ljubljana: Študentska založba.
- Todd, Richard A. (1992): Duhovščina, škof in papež. V Tim Dowley (ur.): *Zgodovina krščanstva*, 195-204. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Tolston, Andrew (1996): Discourse. V Breda Luthat (ur.): *Skripta za Teorije komuniciranja 2002/2003*, Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- van Dijk, Teun A. (1985): Structures of News in the Press. V Teun A. van Dijk (ur.): *Discourse and communication: new approaches to the analysis of mass media discourse and communication*, 69-92. Berlin, New York: W. de Gruyter.
- Wright, David F. (1992): Kaj so verovali prvi kristjani. V Tim Dowley (ur.): *Zgodovina krščanstva*, 101-122. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Wright, Charles R. (1959): Narava in funkcije množičnega sporočanja. V Slavko Splichal (ur.): *Komunikološka hrestomatija 2*, 75-92. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

INTERNETNI VIRI:

- Zgodovina Cerkve na Slovenskem. Dostopno na <http://www.rkc.si/splosno/zgodovin.html> (8. 2. 2006)
- Slovenska škofovska konferenca. Dostopno na <http://www.rkc.si/?id=16&fmod=1> (16. 4. 2006).
- Življenjepis nadškofa Rodeta. Dostopno na <http://www.rkc.si/aktualno/?id=1950#zivljenjepis> (22. 2. 2006).

- Ministrstvo RS za kulturo (2006): *Razvid medijev*. Dostopno na <http://www.kultura.gov.si/index.php?id=7752> (2. 3. 2006).
- Nekaj katoliških sredstev obveščanja. Dostopno na <http://www.rkc.si/zdruzen/mediji.html> (2. 3. 2006).
- Družina. Dostopno na <http://www.druzina.si/icd/spletnastran.nsf/osnovniPodatki/tednik> (4. 3. 2006).
- Nacionalna raziskava branosti. Podatki za prvo polletje 2006. Dostopno na <http://www.nrb.info/podatki/index.html> (20. 8. 2006).
- What is Mladina? Dostopno na <http://yellow.eunet.si/yellowpage/0/mediji1/mladina/ml-info.html> (23. 4. 2006).
- Spletni arhiv Dela. Dostopno na www.delo.si (9. 8. 2006).
- Spletni arhiv Dnevnika. Dostopno na www.dnevnik.si (9. 8. 2006).
- Spletni arhiv POP TV. Dostopno na www.24ur.com (9. 8. 2006).
- Spletni arhiv RTV Slovenija. Dostopno na www.rtv slo.si (9. 8. 2006).
- Spletni arhiv Večera. Dostopno na www.vecer.si (9. 8. 2006).

NOVINARSKI PRISPEVKI, UPORABLJENI V ANALIZI:

- Aleksič, Jure (1999): Šolanje nemških ovčarjev. *Mladina*, 1. 2., 24-25.
- Dinamit (1998). *Mladina*, 3. 3., 64.
- Doupona Horvat, Marjeta (1997): Ponižanje žensk. *Mladina*, 26. 8., 22-26.
- Gril, Janez (1997): O napadih, ki postajajo dolgočasni. *Družina*, 31. 8., 3.
- Gril, Janez (1998): Protest in molitev. *Družina*, 8. 3., 2.
- Gril, Janez (1999): Vzgoja za vrednote. *Družina*, 7. 2., 2.
- Gril, Janez (2006): Bo Rodetovo pismo dovolj? *Družina*, 28. 5., 3.
- Klub krščanskih izobražencev (1999): Nepopolno poročanje. *Družina*, 31. 1., 2.
- Krišnar, Igor (2006): Posrednik. *Mag*, 28. 5., 7.
- Markeš, Janez (1998): Podganotvorci. *Mag*, 4. 3., 41.
- Markeš, Janez (1998): Podganja demokracija. *Mag*, 11. 3., 20-22.
- Markeš, Janez (1999): Rode. *Mag*, 27. 1., 33.
- Markeš, Janez (1999): Čez deset let bo drugače. *Mag*, 10. 2., 14-19.

- Mekina, Igor (1998): Zgodovina bogokletstva. *Mladina*, 10. 3., 40-41.
- Mihelj, Vlado (1997): Javno mnenje o splavu. *Mladina*, 26. 8., 23.
- Mihelj, Vlado (1997): Novi križarski pohod. *Mladina*, 7. 9., 23.
- Močnik, Rastko (2006): Kardinalova epistola o pametni vladavini. *Mladina*, 22. 5., 23.
- Nežmah, Bernard (1997): Med lažjo in manipulacijo. *Mladina*, 26. 8., 15.
- Nežmah, Bernard (1998): Proti zlodeju z molitvijo. *Mladina*, 10. 3., 15.
- Nežmah, Bernard (1999): Nadškofov paradoks. *Mladina*, 1. 2., 15.
- Nežmah, Bernard (2006): Wolf, Rode in Tito. *Mladina*, 22. 5., 18.
- Nežmah, Bernard (2006): Mi brez njih. *Mladina*, 27. 5., 22.
- Ozmec, Sebastijan (1998): Mati. Kaj so ti storili. *Mladina*, 24. 2., 13.
- Ozmec, Sebastijan (1998): Maša za bogokletnike. *Mladina*, 10. 3., 38.
- Petrič, Franci (1997): Kaj je Slovencem? *Družina*, 7. 9., 3.
- Puc, Ivan (1997): Splavarjenje. *Mag*, 27. 8., 31.
- Puc, Ivan (1997): Muke po liberalcih. *Mag*, 3. 9., 23-25.
- Samotorčan, Rastislav (1999): O odnosu med državo in Cerkvijo. *Družina*, 31. 1., 2.
- Sever, Irena (1997): Kar imejte svojih deset zapovedi! *Družina*, 7. 9., 6.
- Sever, Irena (1998): *Strel v prazno*. *Družina*, 1. 3., 6.
- Sever, Irena (1998): Umetnost in nespametni odzivi. *Družina*, 8. 3., 6.
- Sever, Jani (1997): Svetost pravice do splava. *Mladina*, 26. 8., 2.
- Sever, Jani (1998): Podgana – simbol pohlepa. *Mladina*, 3. 3., 2.
- Sever, Jani (1999): Oblast na zemlji in v nebesih. *Mladina*, 25. 1., 2.
- Steinbuch, Dejan (1998): Primitivci. *Mag*, 25. 2., 10.
- Štamcar, Miha in Sebastijan Ozmec (1998): Napadi na Cerkev. *Mladina*, 3. 3., 24-26.
- Štefančič, Bogomir ml. (1998): Odgovarjamo predvsem z molitvijo. *Družina*, 8. 3., 27.
- Štefančič, Bogomir ml. (1998): Danes je dan za odpuščanje. *Družina*, 15. 3., 1 in 3.
- Štuhec, Ivan (1997): Vik in krik. *Družina*, 31. 8., 19.
- Zorko, Marko (2006): DARS je naš! *Mladina*, 22. 5., 19.

- Žerdin, Ali H. (1997): Odmevi na nadškofovo programsko pridigo. *Mladina*, 26. 8., 6-7.
- Žerdin, Ali H. (1997): Hudičev člen. *Mladina*, 26. 8., 20-21.
- Žerdin, Ali H. (1999): Dresura za nemške ovčarje. *Mladina*, 8. 2., 26-28.
- Žerdin, Ali H. (2006): V službi italijanskega kapitala. *Mladina*, 15. 5., dostopno na http://mladina.si/tehdnik/200620/clanek/slo-tema--ali_h_zerdin/index.print.html-l2 (4. 9. 2006).
- Žerdin, Ali H. (2006): Trojanski poklon. *Mladina*, 22. 5., dostopno na http://mladina.si/tehdnik/200621/clanek/slo-tema--ali_h_zerdin/index.print.html-l2 (4. 9. 2006).
- Žerdin, Ali H. (2006): Diplomatska nespretnost? *Mladina*, 27. 5., 32.